

РАДАВАЯ РУНЬ

Двухтыднёвы літаратурна-мастацкі да-
датак да газэты „Савецкая Беларусь“.

№ 3—4

Чацьвер, 19 чэрвеня 1924 г.

№ 3—4

Тарас Гушча.

Ванька Кудлаты,

І ад сьмешнага да вя-
лікага адзін крок.

(Наполеон навыварат).

I.

У яго было яшчэ й другое прозь-
вішча: Ванька Ванючы. Так назы-
ваў яго часамі бацька і называў у
мінуты асаблівай любасьці да свай-
го сына, бо вельмі выходзіла склад-
на—Ванька Ванючы!

На нашай Галапузаўцы (так на-
зваецца наш куток) ня было та-
кога чалавека і такой жанчыны (у
нас таксама кажуць, што баба—не
чалавек), якія-б ня ведалі Ванькі
Кудлатага, бо ня было такога са-
ду і такога агароду, куды-б не за-
лез Ванька Кудлаты.

У яго былі доўгія, як у Самсо-
на, валасы і надта шпаркія ногі.
Пад восень канцы яго валасоў вель-
мі выцьвяталі і рыжэлі, а ногі ра-
біліся чорныя, такія чорныя, што
можна было падумаць аб іх афры-
канскім пахаджэньні.

Ванька Кудлаты быў у высокай
меры грамадзянскім хлопцам: без
яго не адбываліся ні вясельлі, ні
сходы ячэек, ні сваркі, ні бойкі, ні
кулачныя баі: усюды ён умудраўся

патрапіць ды так ці йначай пры-
няць ува ўсім гэтым той ці іншы
ўдзел.

II.

Яшчэ ў самым пачатку лета па-
чулі мы першыя громы вайны.
Вайна падыходзіла з поўдзеня, і
нейк раптам дачуліся мы, што
Дзянікін забраў ужо Харкаў.

Як нагналі яго туды чэрці, мы
проста зразумець не маглі, але з
кожным днём лінія фронту насоў-
валася на нас.

Ванька Кудлаты першы раз па-
чуў, як гарматы грывяць. Гэты
гром яму вельмі спадабаўся, але ён
ня мог уявіць сабе выразна, што
такое гэтыя гарматы і як гэта яны
робяць, што так моцна грывяць.

У старых салдат распытаўся
Ванька Кудлаты, і яны давялі
яму дакладна, што такое гарматы
і як яны робяць гром. І з гэтага
часу ён вельмі захапіўся вайною і
ўсім сэрцам прагнуў, каб яна пры-
ходзіла сюды хутчэй.

У канцы лета пачалі прыганяць сюды войска. Салдаты размяшчаліся па хатах, а гаспадары і гаспадыні хадзілі з такім выглядам, як бы на іх сьпіны палажылі трохпудовыя гіры. Затое-ж Ванька Кудлаты чуўся, як найлепей, асабліва падбалася яму Чортава сотня, бо ў Дзянікіна былі Воўчыя сотні, і Ваньку было надта цікава ведаць, хто з іх палярэ: ці Чортава сотня ці Воўчая сотня? Эх, каб яны ды зыйшліся тут! Вось было-б радасьці! І напэўна, што Чортава сотня будзе мець верх, бо салдаты з гэтае сотні такія чубастыя і так заліхвацка носяць шапкі, што проста паглядзець было любя. А калі яны садзіліся за стол ды ставілі цэлае вядро мёду! Яны апуськалі туды цэлыя скібы хлеба і бралі адтуль столькі мёду, колькі мог зьмясьціць на сабе хлеб. Мёд цёк па іх руках і па грудзінах. Ванька пазіраў ды толькі аблізваўся, хоць на мёд і ён меў некаторае права, бо гэта ён падказаў ім, дзе можна дастаць мёду.

Праўда, і яго заслугі не забываліся: яму аддавалі пустое вядро, і з гэтым вядром ён бег за клуню і вымазваў яго пальцамі, еў мёд, вядро хаваў, а сам ішоў шчаслівы і замурзаны.

III.

У пачатку восені вайна пашла шпаркім ходам. Гарматы грывелі зусім блізка. З заміраньнем сэрца чакаў Ванька Кудлаты, калі выступіць Чортава сотня і пачнецца пацеха. Але раз пад вечар, калі паказаліся за сялом у полі высокія купчастыя слупы выбухаў, Чортава сотня няма-ведама куды дзелася: толькі пыл па дарозе на Курск сьведчыў аб тым, куды яна памчалася. І з гэтага часу Ванька Кудлаты страціў да яе ўсякую пашану.

У гэты дзень і ў гэты час ён ня ведаў, на што болей зварацаць сваю ўвагу—ці на гэтыя слупы выбухаў ці на абоз, які з громам, з шумам

і з жаласным піскам нямазаных калёс, з усёю пасьпешнасьцю, на якую былі яшчэ здольны кароставатыя коні, задавалі драпака сьледам за Чортаваю сотняю.

Увесь гэты малюнак яго страшэнна захапіў; яму хацелася самому умяшацца ў гэты вір, у гэтую калачэчу... Эх, чаму яму толькі дзесьці гадоў!

Але гэта не бяда. Чакайце-ж вы. Як маланка пранеслася думка ў галаве Кудлатага Ванькі: ён сам наладзіць вайну і, доўга не чакаючы, па ўсіх куткох сяла аб'явіў ён мобілізацыю. Сабралася войска чалавек сорок хлопцаў ад шасьціх да дванаццаціх гадоў.

Войска сышлося на выгане, дзе стаяў цэлы шэраг ветракоў, смутна апусьціўшы свае анямелыя крыльці. Але войска было яшчэ не арганізавана. Яго трэба было перш за ўсё падзяліць на два станы—стан Дзянікінскі і стан Троцкага.

З самага пачатку пачаліся труднасьці: ніхто не хацеў станавіцца ў рады Троцкага, бо ўсе бачылі, што верх бярэ Дзянікін, а хтось з ваяк засьпяваў вядомую ў той час частушку:

„Ні за Леніна, ні за Троцкага,
А за мальчыка белгородзкага!“

Падняўся шум і спрэчкі, і толькі аўторытэт Ванькі Кудлатага, які аб'явіў сябе Троцкім, крыху наладзіў справу. Але нечакана ўся ваенная арганізацыя была спыненая паяўленьнем на выгане новае асобы. Босы, бяз шапкі, чуць не дастаючы пятамі патыліцы, імчаўся сюды ад яру Піліп Бушуй. Ён прымчаўся, як бура, у руках яго былі патроны з кулямі і порахам. Ён так засопся, што некалькі хвілін ня мог вымавіць слова.

— Хлопцы..! Чэрці вы..! А там патронаў, патронаў! Поўныя яры!—выпаліў Піліп Бушуй.

— Дзе? Дзе?

— Там, у Хмялькох!—паказаў рукою Піліп.

— Бягайма туды!

— Бягайма!

— Эй, вы, па патроны!

Вайсковая арганізацыя, ня зусім яшчэ з'арганізаваная, бураю панеслася за Піліпам. Меншыя адставалі, падалі, падымаліся, плакалі, але ўсе цягнуліся ў Хмялькі паглядзець на знаходку Піліпа і набраць сабе патронаў.

Эх, і пацеха была дзецям, як увайшлі яны ў глыбокі яр, дзе ляжалі цэлыя горы патронаў. Панабіралі іх поўныя прыполы і панеслі ў сяло для сваіх гульняў.

Але ня так меркаваў тут Ванька Кудлаты. Яго ваяцкая думка набрала цяпер яшчэ болей запалу. На выгане была зроблена рада, як скарыстаць патроны.

Тут ужо былі і генэралы, і палкоўнікі, і капітаны, і камісары і краскомы.

Ванька Кудлаты правёў такую думку: ня будзе ваяваць ні Троцкі, ні Дзянікін, а падзеяцца на свае куткі. Тая палавіна сяла, што за ярам, і гэтая палавіна будуць ваяваць, і верх застанецца за тым, хто наробиць болей стрэлу і груку. А дзеля гэтага ўвечар, калі сьцямнее, запаліць кастры, зараней накідашы туды патронаў. І нават умовіліся, як пачаць вайну адначасна: Сенька Бацюта запаліць на высокай тычцы пук саломы каля ветрака Шулдзяковага Сьцёпкі.

IV.

Увесь другі дзень гатовіліся нашы ваякі: складалі вялізныя кастры на выгане далей ад сяла і закладалі туды бяз ліку патроны.

А Ванька Кудлаты задумаў не такую штуку. Схаваўшыся ў каноплях са сваім штабам, ён узяў стаўпец ад грабель, выбіў з яго некалькі зубоў і ў гэтыя дзіркі засаджваў кулі, каб лягчэй іх дастаць, а порах з патронаў высыпалі ў стары гаршчок. Работа вялася патаемна. У трох гаршчках было ўжо па паўгарца пораху. Порах забілі анучамі, а каб было яшчэ мац-

ней, палажылі на анучы па цэгліне. Гэта быў снарад для гарматы, а ня просты гаршчок; у гэтым гаршчку варылася пабеда над праціўнікамі.

Усё было зроблена акуратна.

Сьцямнела. Устрывожанае вайною сяло было глуха і маўкліва. Дзянікінскія войскі далёка прасунуліся наперад, і грукат вайны адыходзіў на поўнач. У трох вярстох ад гэтага сяла стаяў штаб аднае дывізіі Дзянікіна. Тоўсты, з сівымі вусамі палкоўнік аддаваў прыказы і ўжо выдаў загад перасунуцца свайму штабу на дзесяць вёрст уперад. Тут было весела, вяліся гутаркі аб Маскве і вёўся падлік ваенных трофеяў.

Як толькі замігала на небе першая зорачка, вышаў Сенька Бацюта з пуком саломы на доўгай тычыне пад вятрак Шулдзяковіча Сьцёпкі, а ваякі займалі ўжо свае месцы і чакалі сыгналу, каб пачаць вайну.

Устаўішы чатыры гаршчкі ў халодныя кастры, Ванька Кудлаты чакаў у салодкім заміраньні, паглядаючы на Шалдзякоў вятрак. Вось бліснуў высока ў небе агонь. Кінуліся ваякі падпальваць свае кастры, падпалілі, а самі пазашываліся, як мышы, і чакаюць, калі пачнуць страляць іх патроны. Спрытна накладзеныя кастры запалалі дружным полымем. Загарэўся і касьцёр Кудлатага Ванькі, загарэўся другі, трэці, чацьверты. Залёгшы ў яме, чакаў Ванька і думаў, што будзе, калі загрымаць яго гарматы. Прайшло некалькі часу, кастры гарэлі, але было ціха.

Ванька Кудлаты пачынаў ужо страчваць надзею... Ша! ён прыслухаўся. На адным кутку яго ворагаў зачалася страляніна. То адзіночныя, рэдкія, то групавыя і частыя стрэлы панесліся з таго боку, а вільготнае паветра далёка разносіла гукі тых стрэлаў. Выходзіла вельмі слаўна і прыгожа—наяшная вайна! І раптам адгукнуліся іх два куткі, потым і рэшта другіх. Паднялася такая страляніна, як-бы

тут ваявала цэлая дывізія. Як прыемна была для вуха Ванькі Кудлатага гэтая музыка стрэлаў! Але чаго маўчыць яго артылерыя? Праўда, іх куткі страляюць часьцей і, здаецца, мацней, але калі грывнуць яго гарматы,—бо так можна і бой прайграць.

Паміж сялянамі пачаўся нязвычайны страх: бой, настаяшчы бой зачаўся вакол іх сяла!

Але прыйшоў момант вялікай радасьці для Ванькі Кудлатага: грукнула адна яго „гармата“ і грукнула так, што зямля задрыжэла, закалыхалася паветра. Такого моцнага грукну не чакаў і сам Ванька Кудлаты.

V.

Устрывожыўся штаб дзянікінскай дывізіі. Тоўсты, з сівымі вусамі палкоўнік, начальнік штабу, выскачыў на двор, а ў гэты момант грывнулі адна за другою яшчэ дзьве „гарматы“ Ванькі Кудлатага.

— Праціўнік пры артылерыі ака-

заўся ў нас у тыле,—было данесена ў штаб па тэлефону.

— Прыказаць Карнілаўскаму палку ліквідаваць праціўніка. Маркаўцам адступіць на лінію сёл Стрыгослу—Бушман—Гочава,—пачаў аддаваць загады начальнік штабу.

Па лініі дзянікінскага фронту пашла трывога, пасыпаліся прыказы адцягнуць назад высунутыя ўперад вайсковыя часьці. Нават у войсках чырвонай арміі стала вядома, што моцны аддзел паўстанцаў з гарматамі і кулямётамі вядзе ўпартую бойку з дзянікінцамі і гэта падняло дух чырвонай арміі.

Такім парадкам Ванька Кудлаты прыпыніў наступленьне дзянікінцаў, дзякуючы чаму чырвоныя занялі добрыя пазыцыі, падцягнулі рэзэрвы і замацаваліся.

А Ванька Кудлаты нічога аб гэтым ня ведаў; з яго было даволі і таго, што яго ўласныя праціўнікі змушаны былі ў адзін голас прызнаць, што верх застаўся за ім.

М. Грамыка.

Конскі чэрап.

Еду я, бязьці дарога,
а з канаўкі ў вочы мне
зазірнуў касьцяк-нябога,
усьміхаючыся ў сьне.
На мяне зірнулі вочы
нэгды добрага каня,
як закон жыцця прарочы
або сьмерці глыбіня.
Гэны чэрап, чэрап белы
грывай чорнаю калісь
патрасаў ў паветры сьмела;
прад ім бегла: „беражысь!“
З гэных ямінаў-вачніцаў
вочы сыпалі—згарым!
як ляцеў—пужаў начніцаў
ваяўнік—русін на ім.
З гэных ноздраў касьцячяных
бегла пара-вар слупец,
як сыпашаўся з вуснаў сьпелых
пацалунак зьняць хлапец.

А цяпер глядзіць, як коні
прабгаюць шляхам тым.
Аглядае ў сьлед ім гоні
вокам ціхім ды пустым.
Ён глядзіць і ўспамінае
карагоды дзён жывых,
але спаць не замінае
каля дрэваў баравых.
Добра спаці, згарцаваўшысь
па лугох ды па палёх;
зельлем-травіцай прыбраўшысь,
спаці там, дзе сам і лёг.
Добра спаці ды хаваці
пад сабою мурашоў;
сьпелы ранаіцай чуваці
вострадзюбых крылашоў.
З году-ў-год бязьці дарога.
А з канаўкі, як калісь,
ўсё глядзіць касьцяк-нябога,
як гавора: „беражысь!“

Лявон Жыцень.

Слова аб літаратуры.

Эканоміка—грунт і аснова людзка-га бытавання.

З эканомікі вытвараецца сацыяльна-політычна лад і класы.

Кожную класу эканоміка надзяляе асаблівай психолёгіяй, ідэалёгіяй. І ўжо як вынік, як плод гэтай так наз. класавай душы зьяўляецца мастацтва, а значыць і літаратура.

Такім чынам, мастацтва ёсьць надбудова эканамічнай базы, асновы, ёсьць вынік грамадзкіх адносін і політычнага ладу.

Як ідэйная пропаганда організуе думку, так мастацтва організуе нашае пачуцьцё.

Мастацтва для мастацтва, мастацтва само для сябе ня было і ня будзе, бо яно заўсёды ёсьць адбітак жыцця, яно выражае настрой, імкненьні, патрэбы свайго часу.

Кожная класа мае сваё мастацтва, дапасаванае да свайго быту — яно выховывае і служыць аружжам у барацьбе за ўзвылічэньне гэтай класы і для ўніжэньня, зьніштажэньня супраціўніка — варожую класу.

Мастацтва, якое носіць адбітак фразы, жыўшай у адных гістарычных умовах, географічным палажэньні і маючай агульныя спэцыфічныя рысы, як мова, быт і іншае, — такое мастацтва будзе нацыянальным.

Буржуазнае мастацтва апошніх часоў мае выразна характар заняпаду, выраджэньня.

Асабліва гэта адчуваецца на буржуазнай літаратуры. Кожная школа мае напрамак, а іх там не пералічаш, кожны твор атручаны гаркатой жыцця і пэсымізмам. Адзін пісьменьнік перад другім уперагон імкнецца да арыгінальнасьці, да навізны, асабліва ў вобласьці формы, каб толькі *задаволіць капрыз*

перасычанага індывідуума. Адгэтуль хаотычнасьць і здрабнеласьць буржуазнай літаратуры. Яна абязмэцілася, завірылася ў бязьмежнасьці без'ідэявасьці, стала бледнай немачай.

Такую літаратуру мае тая класа, якая перажывае ня крызіс, а катастрофу, перажывае заняпад свай цывілізацыі, тэй цывілізацыі, якая сказала сваё апошняе слова.

Здавалася-б, што пасля рэвалюцыі ў Расіі павінна забуць новае, творчае, бадзёрае слова. То-ж ува ўсіх адна мэта: правадзіць рэвалюцыю і будаваць новае жыцьцё. І адна дарога да гэтай мэты. Аднак мала хто з пісьменьнікаў расійскіх пашоў па тэй прастай, шырокай дарозе разам з грамадой-гурмам, а зьвярнуў на сабачыя дарожкі і пачаў жыць самадумам. І так валэндаючыся паасобку кожны з іх заблудзіў, адышоў ад мэты, забыўся пра мэту, пра зьмест свай падарожы. Адарваўшыся ад шумнагачынага рэвалюцыйнага патоку, адасобіўшыся, яны адзічэлі ў сваім адзіноцтве, і дайшло да таго, што пачалі выгуківаць словы, якіх яны і самі ня цямяць, напрыклад: *зафрамба-амба* і т. п.

Іх цікавіць *пераважна форма*; кожны хоча паказаць сваю асаблівасьць і каб менш быць падобным да другога, дык на ўсялякія манеры крыўляюцца, выпучываюцца, надзімаюцца.

Кожная такая самазваная групка ахрысьціла сябе асабліва вышукана-надуманым наменьнем, як нічавокі, люміністы, адамісты, футурысты і так без канца. Хоць у сапраўднасьці бадай усім ім, за выключэньнем некаторых адзінак, падыйшло-б адно прозьвішча: нікудышнікі.

У лепшым выпадку некаторыя з іх, як група пісьменьнікаў „Октябрь“, робяць патугі, каб апісаць рэволюцыю, рабочага, новы быт. І праўда, яны складна пераказваюць сваю тэму, але бяда ў тым, што тут ёсць апісаньне, а ня творчасць, апісаньне жыцця, а не само жыццё праз іх расказвае вобразамі, дзействам аб сабе.

Маніфэст ці літаратурная плятформа „Октябрь“ з боку ідэалёгічнага заслгоўвае поўнага прызнаньня, але ацэлаісцьці у мастацкія вобразы, алітаратурыць свой напрамак „Октябрь“ пакуль не ўдалося.

Адно, што характэрнае і агульнае бадай для ўсіх гэтых напрамкаў, тое, што яны захоўваюць сьветлы ўзгляд на будучыну і захоплены радасьцю быцьця.

Вось „гэтае адно“ ў апошнія часы больш чуткіх і здаровых пачало склікаць на той шырокі шлях, што вядзе да адзінай пролетарскай мэты. Асабліва аздараўляючы ўплыў робіць Комуна. партыя праз сваіх сяброў - пісьменьнікаў. Як вядома да гэтага часу компартыя была пераважна занята перабудовай соцыяльнага ладу і ня мела магчымасьці глянуць кантролюючым і кіраўнічым вокам на мастацтва.

Вялікая заслуга ў стварэньні, калі можна так сказаць, новай літаратурнай політыкі належыць пролетарскім пісьменьнікам, якія групуецца каля журналу „На пасту“. Такую пазыцыю, як *наглядчыку і абаронцу пролетарскай ідэалёгіі*, трэба заняць і беларускаму „Маладняку“.

Такім чынам, усё не дапасаванае да новых патрэб і формаў жыцьця, што ня ёсць водгукам сучаснасьці, а зьяўляецца адрыжкай старога і чужым, шкодным для творчай, працоўнай клясы, усё, што адорвана ад жыцьця, што бяз часу і прасторы—усё гэтае гібее, адмірае, распыляецца. Поўным ходам ідзе зварот ад хваравітага шуканьня замыславатых формаў, плякатнасьці, *параамбай*, ідзе да паглыбленьня

зьместу, да адухаўленьня вобразнасьці, жыцьцёвасьці, да ідэвай пропаганды.

Ды яно інакш і быць не магло.

Творчасць, як і тая расьліна, прабіваецца на дняўны сьвет, расьце і хоча жыць. А жыве тады, калі яна захопліваючая і апраўдвае сваё існаваньне, што бывае тады, калі зьмест яе, тэма яе ня вышукана, ня косьмічная, а сама прышла і патрабуе выказу, калі яна зьявілася як *запрос, заказ цэлай клясы* і калі на гэту тэму, прыгоду, падзею мастак арганічна патрабуе выказацца ў сваёй творчасці. Такая творчасць будзе жыцьцёдаўчай і жыцьцёрадаснай.

А цяперашні „запрос“ і „заказ“ пролетарыату кожнаму вядомы; ён вельмі далёка ад усялякіх гэтых формістых і іншых „істаў“.

Калі казаць аб пролетарскім мастацтве, дык яму неабходна мець адну мастацкую програму ў агульных рысах з боку ідэалёгічнага і формальнага, у аснову чаго павінна легчы праца і барацьба за камуністычнае вобштва.

Такое мастацтва, такую літаратуру можа стварыць толькі той, хто жыве і дышае ідэямі пролетарыату, думае думкай рабочага, церпіць разам з ім і за яго, любіць і ненавідзіць, як ён.

Гэроём у літаратуры ў нашыя часы, так, як і ў жыцьці, зьяўляецца рабочы. Толькі рабочы не пакрыўджаны і бедны, як яго любілі перш маляваць, а рабочы *рэволюцыйны, пераможца і гэроічны і асабліва рабочы ўдумчывы тварца новага ладу, новага быту, рабочы політык і грамадзянін усяго сьвету*. Часта прыходзіцца сустракаць апраўданьні сучаснай пераходнай літаратуры, што быццам яна ня можа вывесці такіх тыпаў, бо іх няма, іх не стварыла яшчэ неаформленая, нявыкрысталізаваная рабочая кляса, што яшчэ не зляжыўся, не ўкараніўся новы быт. Не. Такія рабочыя ёсць у жыцьці, інакш мы не дачакаліся-б да СССР,

і іх знойдуць і пакажуць у літаратары такія, як і яны самі.

Таксама да гэтага часу тып новага рабочага і ў беларускай літаратуры не нашоў сабе месца. Апавяданні, драмы, вершы перапаўняюць сялянскія бязметныя, сьляпыя альбо напauпролетарскія бунты ці то рабскае ўніжэньне, ласьлівасьць і любаваньне забабоннай і ўгразшай вёскай ды нетрамі дзікай прыроды.

Можна і трэба ў мужыцкае слова, у хлебаробскую песьню ўкладаць пролетарскі зьмест, любасьць да рабочага гораду, электрофікаваць вёску, але годзе ўжо разводзіць мужыкафільства ў заварожаным кругу „так жылі дзяды“.

Цяпер што да імглістасьці, пылу вершыкаў перапяваючых перапэвы аб чырвані. Гэта пачынае напамінаць вершаваньне „сьлёзнага тону“ часоў „Нашае Нівы.“ У большай частцы ў гэтым поэтычным гармідары са слоў чужаца моцны ўплыў расійскіх поэтаў і толькі ў іншых вершах на гэтую тэму прабіваецца новае слова, яскравая думка. У гэтых ніжшчых творах ёсьць завумнае разважаньне, а няма ўздому эмоцыі, пылкага пачуцьця: ёсьць *наглядаўне і пераілля, а няма поступу наперад*. А Маркс казаў: „Трэба сьвет не ператлумачываць, а перабудовываць“. Апрача ўсяго трэба ведаць, што ня ўсё, што чырвона, павінна быць рэволюцыйнае. І вось гэтыя перапэвы петага, гэтае таптаньне на адным месцы рабіцца дакучлівым, зужыткаваным і стварае ад'емнае ўражаньне і адваротны настрой.

А тымчасам тэма аб рэволюцыі вечно новая і аб ёй можна і трэба казаць заўсёды рэволюцыйнае, новае, нячужанае слова.

Вось, калі ўзяць папярэдняю беларускую літаратуру да кастрычніка, дык мы мусім адзначыць двух волатаў рэволюцыйнага слова: Ф. Багушэвіч і Янка Купала. Яны пісалі свае творы крывёй аб працоўным народзе, дайшоўшым да аканчальнага эканамічнага заняпаду, ці,

лепш кажучы, народ праз іх творы бухаў полымем помсты, скрыгатаў зубамі ад адчаю, скаголіў і шыпеў ад непамернага зьдзеку пануючай клясы, маліў і праклінаў ад голаду. Яны, гэтыя два волаты, стаўшы *рупарам наводнай пшчы*, агарнуўшы яе психолёгію, накіравалі рэволюцыйны імпэт у бок нацыянальнага адраджэньня і вызваленьня. Іх творы шырокай бурнай хваляй разьбягаліся ад мяжы да мяжы Беларусі, то ўздымаліся ў выш, то разгартывалі самую глыб нізоў народа, хваляючы, будзячы і нацыянальна адраджаючы ня толькі вёскі, засьценкі, фальваркі, але вучашчыхся і моладзь па гарадох.

Слова іхняе было ня толькі жывуча, што ня плясьнела на кніжных паліцах, а лётам імкнулася ў народ і перадавалася з вуснаў у вусны. Слова гэтае было настолькі моцнае, што не ўтрымаць было царскаму жалезнаму кулаку,—яно, не даючы ў той час нічога рэальнага ў паляпшэньні быту, усё-такі бунтарыла народ: стыхійна вяло да ідэалу адраджэньня.

Як доўга так пратрывала-б пры тых эканамічных і політычных абставінах, трудна адгадаць; ясна толькі адно, што Багушэвіч, а за ім і Купала схаянулі, прабудзілі Беларусь.

У нашыя-ж часы патрэбны іншыя прарокі, іншыя волаты слова, якія хай адкінуць другак, а выбяруць чыстае зярно ад сваіх папярэднікаў і, засеяўшы на ўраджайную глебу працоўнай клясы, узрасьцяць сакавіты плод працы і волі. Ім належыць *прагаварыць сусьветнай грамадой рабочых дзеля і да рабочых, прагаварыць пабеларуску*.

А што трэба тэй працоўнай масе, да якой мы зьвяртаемся з беларускім словам? Які яна дае сваім пісьменьнікам заказ? Які патрэбен падход у творчасьці, каб тое, што гэтая маса думае, пісьменьнікі маглі выказаць, канкрэтызаваць, каб яе затаеннае, аб чым яна часта са-

ма не дагадываецца дабыць на дняўны сьвет для ўзросту і красаваньня.

З другога боку, якія трэба даваць сыгналацыі па пэрыфэрыях асяродкавай пролетарскай ідэолёгіі аб будучай барацьбе, аб надыходзячых пераменах і заваёвах?

Каб адказаць на гэтыя пытаньні, зьвернемся да эканомікі, ад якой усё бярэ пачатак.

Перш мы з птушынага палёту бачылі, што Беларусь—край цёмны і эканамічна заняпаўшы: „гразь, балота ды пясок“. Пра адсталасьць і беднату наскладалася нямала песень, кожны поэта пастараўся сябе ў гэтым адзначыць.

Але вось пры Савецкай уладзе да ўсіх балючак Беларусі прыступілі з навуковым досьледам і таксама даходзяць да вынікаў, што прырода і гаспадарка Беларусі патрабуюць напружанай інтэнсыўна-творчай працы; што глеба Беларусі дасьць столькі, колькі ёй будзе дадзена, інакш яна не пракорміць нас і пачнуцца ўцёкі, эміграцыя, якая ўжо ў газэтах адмячаецца. А дабавім да гэтага страшны сьлед вайны і яе беззашчадны глум народнай гаспадаркі і прыроднага багацьця. Дабавім спадчыну векавечнай няволі і бяхслебіцы, вынікам чаго зьявілася пасыўнасьць, забітасьць, забабоннасьць, неахайнасьць беларусаў,—дык перад намі разгорнецца вельмі сумная сучаснасьць.

Далей, беларускі пролетарыят, пачуўшы сябе свабодным і гаспадаром у краі, імкнецца ўсёй гушчай урэшце пажыць „палюдзку, пагаспадарску“, урэшце давясьці, шчаго хоча і чаго можа. Адначасна ён сябе чуе моцна зьяднаным з усім пролетарыятам, ён зьвязаны з мільёнамі яшчэ непаўстаўшых, зьвязаны з закардоннай Беларуссю. З думкай аб гэтых паднявольных братоў трэба класьціся і ўставаць.

І гаспадарка і політыка Беларусі—усё жыцьцё патрабуе будаваньня дабрабыту краіны, палкасьці ў твор-

часьці, награмаджэньня і захоўваньня пафосу рэволюцыі, непаўстрыманага наступу наперад.

Дык драмы, вершы, аповесці, ідзеце на ўслугі жыцьцю, політыцы! Вы ў нашая часы павінны стаяць публіцыстыкай, якая разважае ня лёгкай, а *мастацкімі вобразамі*, якая заклікае да пафосу будаўніцтва, да навукі і працы, якая стварае энтузіястх, агрономаў, педагогаў і фанатыкаў грамадзкіх працаўнікоў, якая праводзе пропаганду навукі і праслаўляе працу.

Хай жыве:

Хімізацыя,

Электрафікацыя,

Мэханізацыя земляробства,

Цяжкая індустрыя ў руках пролетарыяту,

Вульканізацыя рэволюцыйнага марксызму,

Хай муруецца клясавая сьвядомасьць,

Далоў уцёск старога сьвету! Сучасная літаратура хай будзе люстрам нашых часоў і правадыром у будучыя часы!

Нашае слова хай радзіць дзела і хай славіць яго, а славачы хай узрашчывае зародыш новага дзела.

Вялікае змаганьне належыць вясьці са старым бытам і векавымі прывычкамі, якія вельмі ўпартыя і консерватыўныя і як кляшчы ўпіліся ў арганізм Беларусі. З імі трудна змагацца дэкрэтамі і нават школай; толькі мастацтва, як адзіны арганізатар пачуцьця, психолёгіі, зьяўляецца найстрашнейшым і наймацнейшым ворагам для старых перажыткаў психолёгіі.

А для зьдзяйсненьня ўсяго вышэй сказанага неабходна аграмадная энэргія і пагалоўная мобілізацыя ў творчасьці.

Нечага баяцца, што мастацкая літаратура стане публіцыстычнай—цераз меру сучаснай, што яна зьнізіцца да прозаічнасьці шэрых будняў. Не! Яна гэроічна, бо парывае са старымі сваімі традыцыямі, яна трыумфуе на кожнай жыцьцёвай

ўрачыстасці, якую падгатаўляе ў штодзённай працы. Яна яскравая, прыгожая, бо поўнакроўна і захапляе працоўныя масы, творцыца гэтай масай і *карысна для яе*.

А цяпер павалэндаемся па нашай літаратурнай палісадзе і пашукаем гэтых неабходных слоў—жар-птушак, якія родзяць дзела. Доўга шукаць ня прыдзецца, бо палісада не такая ўжо вялікая, і вельмі выдатных навінак як-бы няма.

Аднак нашы рэцэнзенты хоць маладыя і нехлямяжыя (добра, што хоць іх урэшце дачакаліся!) хочучь давясці, што «Новая Зямля» Я. Коласа ёсць „монументальнейшы поэтычны твор і выдатнейшая зьява ў галіне беларускай поэзіі“; гэта—„буйны твор“, які „ня ведае сабе роўнага твору.“

Адно, што бясспрэчна, дык гэта тое, што Колас, як „мастак-этнограф“, з выдатнай здатнасцю абмаляваў „рэльеф і пейзаж“ Беларусі ў поэме „Новая Зямля“.

Прыгледзімся бліжэй да гэтага твору з боку ідэалёгічнага, з боку грамадзкай вартасці, што самае галоўнае ў творы.

Колас, належачы да адраджэнцаў, быў адным з тых, якія будзілі нацыянальную сьвядомасць у краі—Беларусь для яго зьяўляецца абетаванай новай зямлёй. Дык якую-ж Беларусь нам малое Колас у „Новай Зямлі“?

Перш-наперш гэта „край пакуты“, „край адвечнай мукі“, гэта „старая хата ў тры ваконцы“. Колас, як сумысля, адшукаў самае горшае, запущанае месца і, засадзіўшы туды свайго гора-гэроя Міхала ў „Страшнай дзічы, дзе лес адзін, хмызняк ды поле, ды ветру посьвісты на волі“, змусіў яго і яго сям'ю

„...Сланияцца каля плоту

Сваіх задворкаў ц мна-брудных,
У мыслях-думках шэра-будных;
Жыць у гразі, хадзіць сьляпымі
У імгле густой і ў едкім дыме,
Цярпець пакорліва, маліцца
І з гэтай доляю гадзіцца,

А ўсе надзеі на збавенне
І на канец таго мучэння,
Які настане ўсё-ж нарэшце,
На той бок сьмерці перанесці!“
А вось сымболь земляробнай Беларусі ў „Новай Зямлі“:

„А пад шчытом на павуціне
Нішчымы колас-сіраціна,
У зацішку лёганька гайдаўся.
З якіх ён часаў там трымаўся,
То бог яго сьвяты ўжо знае“.
І тым горш, што Колас хоча сябе і другіх угаварыць, быццам такая Беларусь, такая халібэртава пакута, гэты заняпаўшы кут так дорагі і мілы, што забыць іх ня ў нашай моцы, што яны

„Малюнкі родныя і зьявы,
Як вы мне любы, як цікавы,
Як часта мілай чарадою
Вы ўстаеце прада мною!“

Нельга-ж любавання і мілаваць запусьценне, неахайнасьць, гразь толькі дзеля таго, што яно роднае*).

Калі глядзець з гістарычнага боку на гэты *дзікі народніцка-інтэлізніцкі патрыотызм і ўласніцкія привычкі*, дык можа яно ў свой час і мела якое апраўданьне, але ў нашыя часы нельга казаць, што гэта ёсць выдатнейшая зьява ў беларускай поэзіі. Народ здаравей глядзіць на гэтую справу, а калі і ёсць такія ўплывы, дык ня пець ім дыфэрамбы, а трэба змагацца і выкарчовываць іх.

Проста праступным выдаецца, што аўтор з такім спакоем і любаваннем у такіх доўгіх і разважных апісаньнях смакуе аб непрагляднай цемры, аб ціхім супакоі, завалочаным павуцінай рабскай пакорнасьці, аб Беларусі консэрватыўнай, Беларусі ўласніцкай, угодлівай служыць панскай. Ні аднаго парываньня да вызвалення, ні аднаго мужычага сьветагляду ў будучыну. Нават Беларусь Марцінкевічаўская больш бунтарская і сьмялей выказвае свае дамаганьні.

*) Поэзія Коласа асабліва багата гэтымі немачнымі песьнямі жалбы — клясычным прыкладам зьяўляецца яго верш „Я ня знаю“. (Выпісы Бел. Літ., часць II).

Калі адзін тып у поэме заікнуўся аб панох, што „калісь згіне племя зное“, дык гэрой Коласа з абурэннем запярэчыў:

„Калі-ж то будзе сьвята тоее?!

Хіба, як возьме нас магіла.

Ня наша, браце, а іх сіла.

Адно, брат, тут: старацца грэба
Прыдбаць сабе скарынку хлеба“.

Гогаль, бічуючы тагочасную Расію, выказаў непамерна больш замілавання і прынёс больш карысці сваёй краіне, як Колас сваімі хвалебнымі гімнамі ў чэсьць нішчымнага коласа, які ў зацішку гойдаўся на павуціне.

Якую-ж новую зямлю суліць Я. Колас беларусам?

Зямлю толькі ўласніцкую і то недзе на адзінце, у глушы. Міхал і Антоні доўга ехалі і шмат блудзілі, каб урэшце найсьці недзе запушчаны ком зямлі, заняпаўшую сядзібу, далёка ад сваіх знаёмых, ад наседжанага месца. І вось, калі яны прыдбаюць гэтую зямлю, калі яна стане „свая зямля, вось што аснова“, дык тады будзеш „сам сабе пан“, і глупства, калі сам „цёмны, як саган“, важна — „свая зямля, свая пасада, ці ёсьць мацнейшая прынада!“

І гэтае займа „свой, свая“, як ральля, хата, зямля, пасада, кут і гэтак далей скланяецца ў поэме на ўсе лады і дакучліва часта-густа.

Выразна праводзіцца запальчывая ўласніцкая тэндэнцыя і так-жа адасобленасць, індывідуалізм.

„Новая Зямля“ — твор ня нашых і ня будучых часоў. Поема гэта ня толькі адстала і архіўна як з ідэёвага боку, так і па форме, што быццам „Энэіда“ напрашываецца на „Новую Зямлю навыварат“.

Колас у „Новай Зямлі“ таланавіты poeta прыроды глухіх куткоў, але не сялян і іх радасна-труднай працы, іх затаеных думак.

Колас без аналізу, зусім несьвядома, як фотограф, як натуралісты, адбівае статыку вясковага жыцця. Гэроі яго жывуць выключна сваімі інтарэсамі. Няма аніякага водтку

дынамікі мужычага, хлебаробскага колектыўнага нутра.

Іншая рэч, каб Колас наглядаў вёску ня вокам турыстага, натуралістага, ня гойдаўся, як той нішчымны колас у павуціне пануючай клясы, а каб браў жыццё, як барацьбіт вёскі за лепшае яе бытаваньне, як штодзённы яе рабочы. Тады-б Колас пабачыў іншую новую зямлю, зямлю нічыю, бо яна ўсіх, як кажа народная пагаворка, пабачыў-бы і вывеў іншых гэрояў, змагальнікаў за гэтую нічыю зямлю. Той гэрой, напэўна, быў-бы больш жывучы, як Міхал, і перад сьмерцю не паяў-бы Лазара і ня нудзіў разважаньнямі аб загробным жыцці, а адважна ішоў-бы на сьмерць, веручы ў паведу.

Гэта магло-б быць, а тымчасам ёсьць твор, ад якога не зазвініць сэрца, не запалыхае думка, які не выстаўляе мэты, ня рэжыць хвалі супроць цяжэння — быць ці ня быць! — а бясшумна, бяссьледна плыве на ўхілу ракі жыцця, задавальваючы эстэтычнае пачуццё пустым наляданьнем прыбрэжнага відавочку.

Але час ужо разьвітацца з устарэўшай «Новай Зямлёй». Прачытаўшы, ставіш яе з даволі несамавітым настроем на паліцы для кніг побач Шэйна ці Федароўскага — вось так, на ўсялякі выпадак.

Але маючы сьпешны заказ ад жыцця на гэтыя вялікія словы, якія родзяць дзела, мы павінны іх шукаць і найсьці.

Словы гэтыя пакрыху чуваць у поэтаў групы «Маладняк». Праўда, чуваць ня так ужо выразна і ня палка, але аб іх дагадываешся, іх спадзяешся і нецярпліва чакаеш.

Кожнае новае маладняцкае выступленьне радуе і трывожыць. Яны маюць пачуццё, музыку сучаснага, сугалосьсе з рытмам жыцця, але шмат у каго няма здаровага падходу, яркасьці мэты і цвёрдага поступу. Няма пашаны і сур'ёзнасьці ў адносінах да сватх чытачоў: рабочых і сялян. Нават добра-пісьменны селянін, прачытаўшы некато-

рыя з новых вершыкаў, рукі разь-
вядзе. А трэба памятаць, што ў
Беларусі бадай добрая палавіна ня-
пісьменных.

Бяру для прыкладу, ня вышукі-
ваючы доўга з таго, што маю пад
рукой.

Вось адрывак з поэмы „Маёвы
зажын“ („С. Б.“ № 99). Пісаны ён
для каго хочаце, толькі не для рабо-
чага чытача. Здаецца, пісана па рэ-
цэпту рэвалюцыі, ёсьць і „майскай
помсты агнём запалі свае вочы“,
„адгалосы-буры агніста-пяруннай“,
„чырвань наўкруг“, аднак усё гэта
далёка ад сапраўднай першамай-
скай сучаснай песьні. Як ні ўчыты-
ваешся ў гэтыя хітра-сплеченыя,
крылатыя словы, аднак добра, калі
пятае праз дзесятае зразумееш, а
то так пустым гукам і астанецца.
Напрыклад:

„Губамі халоднай нядолі зіма
Валасоў твайго твару ня змо-
чыць“.

Альбо:

„А завулкі, убраныя сопухай,
Усё выплёўваюць голаваў комы“.
Трэба мець адвагу, каб з такі-
мі выказамі зьвяртацца да сучаснага
рабочага.

А вось верш „Смелым крокам“
 („Полюмя“ № 5-6), нешта падобнае
да „згараамбы-амбы“.

Верш „Лепш ня сунься“ („Рада-
вая Рунь“ № 1), дзе беднае сонца
мела неасьцярожнасьць папасьціся
на дарозе маладому поэту.

Ведай толькі, кажу я ня сьмехам,
„Лепш ня сунься са мной на нажы.
Раззлуеш — паламаю я рэбры,
Пакрыўляю медзяны твой твар,
І рассыпешся дожджыкам срэб-
ным“.

Як хвачу за касу тваіх мар!“

Гэта падобна на бойку Дон-Кіха-
та з ветраком.

У гэтых вершах лішне многа ёсьць
заразумнага, вышуканага і церазь-
мерныя [выкрутасы з боку формы.

Розум перамагае пачуцьцё, фор-
ма забівае зьмест. Робіць такое
ўражаньне, што некаторыя з гэтых

поэтаў пішуць выключна для выш-
каленых капрызных літаратараў, пі-
шуць не для народу, а для навуч-
ніка па вершалёгіі. Свой талент, а
ў некаторых выдатны, яны няўме-
ла выкарыстоўваюць.

Такі нездаровы ўхіл зусім не па-
суге да чырвонашчокага маладняка,
—гэта бутафорская вопратка сіл-
ком усьцягнута на мускулістае це-
ла. Тут, бязумоўна, ёсьць вялікі
ўплыў расійскіх „істаў“.

І калі гэты шкодны нараст адкі-
нуць (што павінна быць зроблена
неадкладна), дык мы выпукла ад-
чуем у творчасьці маладнячкага
колектыву мілагучнасьць з вонкава-
га боку і багацтва зьместу з унут-
ранага.

Заклікаючы маладняцкіх пісь-
меньнікаў абавязкова ўсюды і за-
ўсёды мець на ўвазе свайго чытача
рабочага і селяніна, я не хачу гэ-
тым зьніжыць мастацкую літарату-
ру да абэцадла; наадварот, я мяр-
кую, што, выказваючыся *налепінску*
коратка, ясна, суцэльна, лягчэй даць
пачуць больш высокія ідэі, шырэі
абрысаваць круг сьветапогляду.

Багушэвіч, Купала і іншыя з ад-
раджэнцаў, якія мелі на мэце маса-
вага чытача, умела, з увагай пады-
ходзяць да масы як з боку формы,
так і зьместу і свабодна валадаюць
так важнай для кожнага мастака
мудрай прастай.

Ад Багушэвіча і Купалы гэтую
добраю традыцыю пераняў М. Ча-
рот і далей яе слаўна праводзіць.
Яго простае, але шчырае слова чут-
но сярод самых шырокіх працоўных
мас і блізка і дарагое ўсім.

Хоць з жалем трэба адзначыць,
што ў апошнія часы М. Чарот ро-
біць упёкі ад сваіх прыхільных чы-
тачоў у бок імажынізму. У нека-
торых вершах ён у асяродак увагі
ставіць вобраз, імкнецца да яго, як
да мэты, а ня сродкаў да выяў-
леньня ідэі.

І дзеля таго, што расказваньне
аб *вобразу*, а ня *вобразамі* робіцца
хутка дакучлівым, дык у гэтых

выпадках, каб зацікавіць чытача (ведама, ня масавага), устаўляюцца лёгічныя супярэчнасці, падбіраюцца рыкаючыя, ськаючыя і іншыя словы, комчыцца рытм і гэтак далей (як у Пушчы).

І дзеля таго ня трэба прыкідацца глухім — праступна ня чуць закліку сучаснасці: *бліжэй да жыцця!*

Каму, як не «Маладняку», належыць вокам колектыву, сьвядома наглядаць і адбіваць жыццё і яго дынаміку, унікаць, уяўляць сутнасць і істасць акружаючага.?

Каму, як не «Маладняку», які дыхае рэвалюцыяй і бачыць яе перамогу, адшукаць у самым брудным,

дзікім і цёмным, адшукаць моц і поступ рэвалюцыі, а між авангарду рэвалюцыі выраўніваць крывое, выпякаць агністым словам нездаровае.

Як вынаходка вучонага ня ёсць чуд — жыццё праз яго паказвае і робіць даступным для ўсіх тое, што вырасла з грамадзкіх патрэб, дасьпела і стала неабходным, — таксама і мастак выводзіць з пушчы найбольш рэвалюцыйнага і ідэальнага тыпа ці колектыў, ставіць іх на вышэйшыя ўсходкі для прыкладу насьледаваньня і такім чынам організуе думку і пачуцьцё, выходзіць гэтую гущу і прыбліжае яе да сваіх гэрояў.

А. Дудар.

(Сябар „Маладняка“).

Там, дзе ў жыта гульлівымі
кльінямі

Забягаюць з мяжы васількі, —

Там рука жыцця закінула

Мне у вочы нябёс блакіт.

Я пакінуў свае загоны,

Кінуў я васільковую даль —

Ап'яніла жалабным звонам,

Абманула мяне нуда.

Ў падарожжы, нудою вытканым,

Гартаваў я свой цьвёрды шаг —

Засталіся вочы блакітнымі,

Засталася блакітнай душа.

А цяпер у вясельля крыніцы

Утапіў я сваю нуду,

І чырвоная рань зарніцы

Заліла мой блакітны дух.

І бяз крыльляў крылаты лячу я...

Сонца! Сэрца маё запалі!

Слухай, сэрца! Я чую, чую

Васільковых загонаў кліч.

Усё забуду, усё пакіну я —

Зноў спаткаю я свой блакіт

Там, дзе ў жыта гульлівымі

кльінямі

Забягаюць з мяжы васількі.

Я. Пушча.

(Сябар „Маладняка“).

Васількова-зялёнаю ночкай

Я зрэбную вёску пакінуў,

І ў горад замызганы ў прочкі

Пайшоў я з бярозавым кіем.

Заірзаў вараненькі пры ясьлях,

Як выходзіў я за вароты,

А клён ўздагон лісьцямі спляснуў, —

Забляяла зара ў агародзе.

Сабака правёў да прысадаў —

І назад невясёла памуляў.

Лапушыся, ой, песня, расадай

Без мяне у вясковым завульлі!

Я зараз у Менску гарбатым

Ды раніцай новай буяню.

Ня сумуй-жа, мужычая хата,

Што ўзрасьціла мяне грубіяна!

Твая песня напоўніла грудзі;

І заўтра я з ёю вяслюю.

Галавы-ж раскудлачаны кудзер

Карагодзіць блакітам вясну.

Дык бывай-жа здарова, о, вёска,

Са старою бабулькай-вярбою!

Ужо сонца закінула вёслы

У песьні майго вадапою.

А. Громаў.

*(Сябар суполкі украінс-
кіх сялянскіх пісьмень-
нікаў „Плуг“).*

Рэволюцыя.

(Малюнак.)

Зфю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю-ю!
 Слава! Слава!..
 Та-та-та-та!..
 Ура-а-а-а-а!..
 — Чырвоныя сабакі!..
 — Бі! Не шкадуй, хлопцы!..
 — Незаможнае басяцтва!..
 Тры гадзіны... Бойка кіпіць...
 Нясядаюць з усіх бакоў.
 Павал раз за разам цэліцца,
 страляе, дзівіцца...

Бацька атаман управа на магіл-
 цы. Здаравенны бінокль у руках.
 Запароскі чуб. Сьвішчуць кулі, ня
 гнецца гордая казацкая постаць.

— Слава!.. За неньку Украіну!..
 — Сьмерць бандытам.
 — Хто сьмее адступаць? На-
 перад!..

Вочы бацькавы гараць, блішчыць
 шабля, хваляю ходзяць грудзі.
 Раптам з-за поясу наган.

— Першая куля здрадніку Ук-
 раіны! Наперад! Ні шагу назад!

Бацька-атаман на белым каці.
 Палошчыцца жоўтаблакітны штан-
 дар. Наперадзе заgonу бліскачаю
 шабляю:

— Наперад, казакі! Бі! Прэч
 комуну! За неньку Украіну!
 Сьціхаюць кулямёты...

Малады чырвонаармеец. На
 шапцы зорка. Наматывае дрот на
 катушку, зматаў, схпіў апарат, з
 нагана рэдка страляе—упала чатыры.

Атаман далёка сьпераду. Неза-
 можнікі адступаюць на сяло, казакі
 захапілі кулямёт, другі...

Павал есьць вачыма чырвоны
 штандар. Вось ён... Наўздагон. Каля
 штандару кучка незаможнікаў, чыр-
 вонаармейцаў. Страляюць. Шалясь-

ціць штандар... З-за поясу бомбу.
 Уставіў капсуль. Выскачыў з гра-
 мады, размахнуўся—у руках кальцо.
 Трраа!.. Штандар упаў. Схпіў. Да
 бацькі бягом. Прыбег, задыхаўся.

— Бацьку, чырвоны штандар...
 — Дарую на анучы!..
 — Хлопцы, чырвоны анучы!..

Душ пяць прыбегла. Разьдзерлі,
 скінулі потныя боты, абматалі ра-
 гочучы, адзелі.

...Бі!.. Слава!.. Слава!..

Сяло. Гараць хаты. Раве худоба.
 Вечарэе. Брэшчуць сабакі. Зоркі,
 полымя ліжа неба... Майдан, цэрк-
 ва, збоку дагарае сельсавет. Разбу-
 шаваліся казакі... Зьвязаных дзеся-
 цёра: барадатыя, маладыя, чырвона-
 армеец з зоркаю, дзяўчына.

Атаман засмучаны.

Паціху размаўляюць хлопцы.

Павал каля бацькі. Задумаўся:
 мінулае, дзяцінства.

Пакрыўленая хатка, бацька, маці,
 сястра, злыдні. Павал сьвінапасам,
 гаспадар папабіў. Спаліў клуню,
 уцёк.

Бацьку за сына ў турму. Сястру
 ўкраў пан, праз тры месяцы прыш-
 ла змучаная, бледная, у цяжку. Маці
 плача...

...Прышла павестка—падаткі. Ву-
 раднік, нагайка. Праз усё аблічча
 ў мацеры крывавае смуга. Павал
 укусіў за руку. Кінулі ў халодную.
 Два дні галадаваў, уночы ўцёк. Пры-
 шоў з турмы бацька—галодны, зму-
 чаны. Дома ані шматка...

У сястры дзіцё, бацька ў наймах,
 маці пад вокнамі...

...Сястра ўтапілася...

Павал рос...

... Зіма. Прыехалі з места—воля, няма цара...

Галодны натоўп, вілкі, косы, граблі. Пан уцёк. Звакон маёнтку пер'е падушкі, важкія дубовыя крэслы. Сунуць піяніна, вакно ня пушчае. Ламы, сякеры, сякуць—пралазіць.

— Ха-ха-ха!..

Выпхнулі. Упала, зазьвінела, забразчэла. Усьлед шафа, талеркі, міскі, лыжкі. Нарэшце вагнявыя языкі—палае маёнтак.

— Ха-ха-ха!..

Натоўп раве, кіруе бацька, на дарозе злавілі пана, Дрыжыць, з роту сьліна, плача. Сьлёзы, сьліна—перамяшаліся, агідна. Натоўп раве.

— Нямаверны!.. Пракляты!..

Бацька:

— Аддай дачку!..

— Бі яго!..

— Бі!.. Бі!..

— А-а-а-а-а!..

Натоўп раве, топча нагамі.

Ноч. Палае маёнтак. Доўгая, чорная цень, фантастычныя выразы агню. Галясуюць, трашчаць сьвірны, цягнуцца падводы, мяшкі, сыплецца авёс, а над усім пануе радасная ўрачыстасьць...

— А-а-а-а!..

Раніца, не разыходзяцца, дагарае маёнтак...

* * *

— Павал!

Здрыгануўся, падняў галаву. Клі-а атаман. Усхапіўся з месца, стаў.

—Прывядзі сюды вунь тую дзяўчыну.

Хутка падбег, схапіў за чорную касу, пацягнуў. Сашчапіла зубы, не застагнала. Падвёў, стаў збоку. Бацька-атаман супроць яе, пільна прыглядаецца.

— Комуністка?

Маўчыць.

— Комуністка?

Маўчыць.

Сьвіснула нагайка, упілася ў цела. Мацней сашчаміла зубы.

— Кажы—комуністка?

Горда кіўнула галавою.

— Так, далей? Хто галава комне-заможу?

— Што хочаце рабеце, больш ні слова!

Бацька сатанее, вочы блішчаць, цяжка дышае.

— Павал, адвядзі ў пакой, сам пад вакно. Ня пушчаць нікога!

Адвёў. Прасторны ў дыванох пакой, нікога няма. Зачыніў, вышаў пад вакно.

Атаман, нэрвуючыся стукнуў дзвярыма. У пакоі. Павал абярнуўся, усё відаць.

Бацька накрыж рукі, пільна прыглядаецца, падышоў, узяў за плячо, гамоніць—ня чуно. Раптам абняў, захіліў назад галаву, упіўся п'яўкаю ў губы. Вывалася, забегла ў куток. Атаман да яе, схапіў, павалок да канапы. Павал упіўся вачыма. Укусіла за руку. Бацька падскочыў, закалаціўся. Дзьме на ўкушанае месца. Яна бліскае чорнымі вачыма... Атаман зьвяр'е... Кінуўся зноў. Падраў кофту, сарочку. Голае цела... Морам калышуцца поўныя грудзі. Затуляе рукамі. Атаман цалуе палка агідна. Садраў спадніцу. Голая... Кінуўся, паваліў на канапу...

Выйшаў.

— Хлопцы, заходзь па адным у хату!..

Цяжка дышае, у кішэні ўкушаная рука, дзівіцца з-пад лобу.

— Павал! Ты чаго ня йдзеш?

— Не хачу!..

— Павал, ідзі!..

Бацька сказаў—ідзе.

...Пакусаная, пагрызеная, сінякі, ня рухаецца...

Пастаяў. Агідна. Вышаў.

— Павал, хай прывядуць сюды ўсіх.

Прывялі.

— Комуністыя?

Маўчанка.

— Незаможнікі?

Маўчанка.

— Даць гарачы!..

Сьвішчуць нагайкі. Хтось упаў,
аблілі вадою, зноў б'юць...

— Хто галава комнезаможу?

— Зьміцер Плужэпка.

Павал здрыгануўся праз сябе.

— Бацька мой? Няўжо? У тым
сяле!

— Дзе ён?

— Ня знаем.

— Брэшаце! Сьп, хлопцы!...

Сьвішчуць нагайкі. Стогнуць...

— Расстраляць! Павал, бары!

Махнуў рукою, казакі абкружылі,
павялі...

— Бацька... Бацька... Галава ком-
незаможу, а Украіна... У жыдоў—
комуністых...

— Гэй, хто з вас комуністыя?

Маўчанка.

— Ну, жыдоўскія памощнікі, ка-
жэце, усё адно сьмерць!...

Маўчанка. Панура йдуць, схілілі
галовы. Яшчэ нядаўна йшлі ў бой-
ку з надзеямі на лепшае. У галаве
адна думка—пэрамагчы, даць супа-
кой акрузе, зьнішчыць бандытаў.
Ня вытрымалі. Палон, бандыцкія
зьдзекаваньні, недалёка сьмерць...

Прышлі. Гай, сталі ў шэраг.
Сьцягнулі адзежу, боты, пакінулі
голымі, набілі стрэльбы.

Раптам наўкол залунала:

— У-у, праклятыя перакінчыкі,
кулацкае сьмецьце! Кара недалёка,
яна прыдзе, як сьнег на галаву, ня
будзе ратунку, дашчэнту вынішчым.
Недалёка помста... Савецкая ула...

Ба-бах...

Упалі, ляжаць голыя. Месяц...

Пашлі. Павал астатні, поўна га-
лава думак.

* * *

Год гуляе Сакаленка, заўсёды
пералютны, чырвоныя ўцякаюць.
Год гуляе Павал. Мары, мары. За-
пароская Сеч, ненька Украіна, ве-
ра, воля, басурманы! А бацька—
галава комнезаможу...

Затарыхцела...

... Ідуць...

— Хлопцы, па кустох!...

Параўняліся, воз, трое. Дзяўчына
між імі.

— Стой!

З возу тры выстралы. Упаў казак.
Павал да каня. Выстраліў. Конь за-
хрыпеў, упаў. Наляцелі, скруцілі,
вядуць лесам.

— Стой! Хто йдзе?

— Свой!

— Павал?

— Ён!

— Атаман ужо трывожыцца, пась-
пайай. Хто з табой?

— Тры птушкі...

Вывеў на шлях, закалаціўся...

— Аленка!...

— Павал!...

— Чаго ты тут?

— Я за Украіну...

— Бандыт?

— Што?...

— Бандыт?...

— Не, паўстанец, казак...

— Бандыт?...

— Ты... ты... комуністка?

Цьвёрда:

— Так, камуністка!

— А я думаў...

— Ха-ха-ха, што ў бандзе...

Пільна прыглядаецца.

— Павал, што ты робіш? З кім
ты? З Сакаленкам? Згадай: кулакі
яго бацькі, ты-ж найміт, злыдзень,
батрак, галота... За якую Украіну?
Кулацкую! Паўлік!...

— Так, так... Бядняк, злыдзень,
галота...

— Павал, чаго доўга?

— Новых комуністых прывёў!...

— У адну яму! Расстраляць!...

— Пане атамане!

— Павал, расстраляць!...

— Пане атамане?

— Што з табою?

— Бацьку... Яна тут... Аленка...

— А ненька Украіна? Слаўныя
паходы, басурманы, праваслаўная
вера? Нашто прысягаў паміраць?

Закруцілася, забегала перад ва-
чыма... Сакаленка — сын багацця.
Дома злыдні... Дзяцінства... Кулакі

яго бацькі... Так... Украіна... Паходы...
Праваслаўная вера...

... Выняў наган...

Раз... два... тры...

Тры трупы...

— Хвалю, Павал, ты сапраўдны
казак!...

— Бацька атамане! Карацельны
загон немажнікаў, абкружаны...

— На коні! Кулямёты на сярэ-
дзіну! Выходзьце на шлях! Павал,
за мною!...

— Урр-а-а-а!...

— Тррах-тррах!...

— Дзфю-ю-ю-ю-ю-ю!...

— Та-та-та-та...

— Слава!... Слава-а-а-а!...

— Наперад, таварышы! Урр-а-а-а!...

Палошчыцца чырвоны сыяг. Сон-
цам абсеяны, выбліскае залатымі
буквамі. Гараць серп і молат. З
усіх бакоў барадатыя дзядзькі...

Ідуць, падаюць, устаюць, ідуць...
ідуць...

— Урра-а-а-а-а!...

Счапіліся дзьве сілы, адвечныя
ворагі, грызуцца зубамі, рэволь-
вэрамі, прыкладамі... Зрэдка выстра-
лы, цяжка дыхаюць... Ціха...

— Атаман забіты!...

Здрыгануліся. Павал на кані.

— Наперад!...

— Слава! Слава!...

— Урра-а-а-а!... Урра-а-а-а!...

— Наперад, таварышы!... Напе-
рад!...

Высока над галовамі шалясьціць
чырвоны штандар... Хіліцца жоўта-
блакітны...

Уцякаюць.

Немажнікі напіраюць упарта,
Бандыты здаюцца. Уцякаць няма

куды. Павал адбіваецца, сыягваюць
з каня, зьвязалі гукі...

.....

— Таварыш Плужэпка! У гэ-
дзевяць расстраляных, на шляху
тры, у пакоі згвалтаваная дзяў-
чына...

— Прывядзецца ўсіх бандытаў.

Прывялі... Заключаныя твары,
Павал у сярэдзіне.

Пазнае... Хто гэта?... Бацька?...
Не... Ня бацька... Ён тут?...

— Тата!... Тата!...

Здрыгануўся.

— Хто гэта?

Стары, сівы, лысы, зморшчаны
лоб, цвёрды пагляд...

— Павал? У мяне быў сын Павал...

— Тата... Я—Павал.

— Ты Павал?

— Я...

— Чаго ты тут?...

— Я за Украіну...

— За якую? Не за Савецкую? Не,
мой сын памёр... У мяне багата
сыноў... Адзін памёр...

Сівы, паважны...

— Адыйдзі ў бок...

Адышоў.

— Ты забіў Аленку?... Усіх... Усіх...

— Я...

Узяў стрэльбу, прыцэліўся, вы-
стрэліў...

Павал упаў...

... Стары, сівы, гордая постаць,
моцна сыціснуў стрэльбу, у маршчах
лоб.

— У мяне багата, багата сыноў...
Адзін памёр...

Пераклад з украінскага

М. Каспяровіч.

А. Бабарэна.

(Сябар „Маладняка“).

* * *

Мы вясны людзкое коньніца—
З начлегу сёньнешняга ў даль
За летам жніўным гонімся,
Каб справіць заўтра пышны балъ.

Хай восень у неба барабаніць...
Нас ня прывабіць яго лязг.
І бяз выбояў сьцэле раніца
Прад намі просты сіні шлях.

Чуеш,—рэчка ў полі звоніцца!..
Гэта мы запрэглі ў плуг,
І лес прад намі нізка клоніцца,
Дарогу ў кветкі сьцэле луг.

А за курганам ужо вогнішча
Раскладае век другі.
Мы вясны людзкое коньніца
Думак нішчым берагі.

М. Кліменскі.

На новы лад.

(Фальетон).

Вясёлаю, гучна-сьмяшліваю ара-
ваю, каля ганку высокага, доўгага,
з белымі малёванымі вокнамі дому
мэстачковае сямёхгадоўкі адбы-
ваецца набор у чырвоную армію.
Таўкуцца маладыя рознакалёрыя—
і сівыя, і чорныя, і рыжыя вяско-
выя хлопцы—дапрызыўнікі 1902 г.,
„навабранцы“.

Між гэтай жывой кучы, здаецца,
рогат і гвалт ня сыціхае,—то пі-
хаюць адзін другога, то вырагот-
ваюць адзін над другім.

— Гэй, ты, падласы! Дай, браце,
мне сваю протупею! Дай, браце! Я
сабе прычаплю—мо й мяне трохі
ляпей дзеўкі спадабаюць!..

— Га-га-га-га!... Протупейшчык!..
Протупей-прапаршчык!..—Гучна раве
грамада.

А зачырванеўшыся „протупей-
прапаршчык“ зьнікае недзе з ва-
чэй і зьдзірае, мабыць, недзе за
вуглом з плячэй рыжага свайго
сурдута гэтую ліхую, сьмяшлівую
„протупею“...

А тымчасам—у шырокай, разга-
роджанай напалавіну бар'ерам,
застаўленай сталамі, столікамі, пар-

тамі, завешанай чырвонымі сьця-
гамі на сьценах, лёзунгамі, портрэ-
тамі, прыгожа ўбранай клясе ад-
бываецца прыёмка: „жарабцы“
хлопцы цягнуць.

За сталамі, між розных папераў,
працуе комісія, чалавек дзесяць, на
партах-століках, да бар'ера—сядзіць
і лесам стаіць дапрызыўная куча.
Усе рагочуць: нехта выцягнуў малы
нумар.

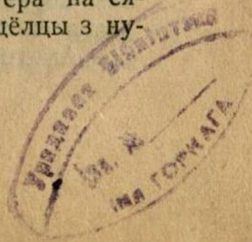
— Паляшук Зьмітра! — гукае
старшыня комісіі—малады, прыго-
жы камісарчык.

— Го-о-о-о!..—коціцца з хлапчае
грамады...

— Па-ля-шу-у-ук!.. А ну-ж: бабу!
Га-га-га!.. Вось, каб яму бабу!..

„Баба“ азначае вялікі нумар, які
ня йдзе да арміі. „Бабай“ завецца
затым, што хто не салдат, дык
той баба!..

Паляшук, цыюнаваты, нязграбны
хлапец, выціскаецца з кучы сяброў,
з расплыўшым, сьмяшлівым тва-
рам,—выходзіць з-за бар'ера на ся-
рэдзіну да скрынкі—круцёлцы з ну-
марамі.

Стаў хлапец. Пачухаўся. Ня цягне. Чуцён стрыманы сьмех.

— Ну, цягні! Ня бойся! Пустых тут няма, дальбог!—Весела жартуе, падае ахвоты хлапцу член комісіі, малады, у зялёным шлемі, у вядомасьці якога нумаровая скрынка.

Хлапец ня цягне яшчэ. Чухаецца болей...

— Ну, цягні! Скарэй!—Хлапец здрыгануў галавою, вышчарыў зубы. Сьмяецца...

— Каб гэта закруціць як...

— Гэээй!.. Закруціць!.. Га-га-га!.. аха-ха-ха!.. Закруцеце яму!.. ха-ха!..—Надрываецца грамада хлапцоў.

— Нашто круціць? Няма чаго круціць! Цягні, малец! Скарэй, няма часу!

— А яно ніштавата было-б, каб бабу...—дуракавата ўсьміхаецца хлапец, цягнуць нумар. Выцягнуў. Пабег да стала—перадаў старшыні комісіі. Усе чакаюць—колькі?..

— Два!—гукае старшыня.

— Два-а-га-га-га-го-го!.. ха-ха-ха..

Рогат доўга ня сьціхае. Рагоча і комісія. Сьмешна, што выцягнуў вельмі малы нумар. А Паляшук, нібы апараны, вінавата ў сьмех крывіцца, зьнікае ў грамадзе...

Гэта сьмешна, але вось гэта, дык яшчэ сьмяшней...

На панадворку, каля ганку, гоман, сьмяхоцьце ня сьціхае... Хлапцоў поўна ўсюды. Напроці ганку каля папоўскага плоту стаяць падводы з мяшкамі, клункамі, торбамі. Торбы й клункі пад плотам. Каля плоту і падвод стаяць, сядзяць і ляжаць „навабранцы“. Як усеена. Гудуць песьні.

— Бач,—падаецца голас з ганку,—у іх там, пад плотам, нібы органы касьцельныя, а ў нас, дык:

„Гэй, лявоніха, туды тваю маць!..“

— Расступіся!—раўнуў нехта на ганку ў дзьвярох...

— Гэй! Забірай клункі, торбы, лезь цераз плот у папоўскае гумно—дазваленьне прышло!

— Ага-го-уў!.. пасыпаліся з усіх

канцоў: з ганку, з-за дому, з вазоў, з-пад плоту, цераз плот!..

— Лупі, хлапцы! Лезь! Ламі!

Лупяць кучай. Шмыгаюць адно, сыплюцца. Нібы мурашкі абляпілі плот. Плот гнілаваты трашчыць. Раптам трэснуў: бра-азь! За плотам—доўгае, шэрае, паповскае гумно. Раптам адчынілася. Поўнае стала. Пачарнела ад хлапцоў саломы. Рогат, гвалт. Барокаюцца, пхаюцца, куляюцца.

Рады, што добры прыпынак атрымалі. Саломы разьехалася па ўсім току. Дзьверы гуменныя адно лясь-лясь, лясь-лясь! Скрыпліва шугаюцца.

Гуляюць хлапцы.

А вось раптам усё сьціхла... падняліся хлапцы, сыпануліся да дзьвярэй нечага.

— Што гэта там?.. Што там, браткі?..

Прышоў гаспадар гумна — поп. Нявысокенькі, з бліскучымі прабеглымі вочкамі. Адзеты папросту, як просты чалавек: у сурдучку, палатняных портачках, у сінняй шапцы колам, з прамасьленаю плямаю на макаўцы. Ён заўсёды гэтак ходзіць.

— Э, э, э! братачкі мае, што-ж гэта, што-ж гэта, ці-ж можна-ж та-ак?.. Рассунулі ўсю салому мне, лабойцеся бога! Ці-ж можна-ж так... я-ж вас, як добрых людзей, а вы, як ворагі якія...—шчабечыць скоранька, шчыглікам, бегае па гумне між хлапцоў, зьбірае, паднімае, звачвае...

Прыцішаны гвалт, рогат зноў пачынаецца. Пачынаюць пхаць адзін другога, сьмяяцца...

— Які-ж гэта, браткі, поп?.. Ці-ж гэта по-оп?..

— По-оп гэта?.. Мікіта, гоп-Мікіта, ня пхайся!

— Асьцярожна на папа!..

— Га-ха-ха-ха!..

— Гэта, браткі, савецкі поп!

— Га-га-га!.. Саведкі-і по-о-оп!

— Гэй, лявоніха, такую тваю

маць, не хадзі к папу саломы ты мяць!..

— Га-га-га-gal.. гай-яй!..

— Шапка сіня, верх зялёны!
Ага-га-gal..

— У портках поп, а, браткі, у по-ортках! ігі-гі-і!..

Нехта крануў папа за порткі.
Ушчаўся гвалтоўны рогат.

А „савецкі поп“ бегае, шыгае паміж ног,—няма дуру — просіцца, моліцца:

— Браткі, послухайце, памажэце, ці-ж можна-ж так, ці-ж вы ня людзі?.. Браткі...

І тут разам на беднага папа чалавек дзесяць кучаю—жжух!..

Ад піску, смяхоўца разрываецца гумно.

— Гэй, папа прыдушае, што вы робеце, хлапцы, гэй!..

—А-га-га-gal.. го-го-го... ха-ха-ха... і-гі-гі-гі!..

— Божа мой, мілы мой, ох, ох!..

Поп высьлізнуўся неяк з-пад кучы, ды давай бог ногі... стракача задаў.

А тут—ды не! Зноў папханка пачынаецца...

Бедны поп пад гвалтоўны рогат лятае па гумне ад кучы народу да кучы — нібы куль аўсянай саломы.

— Хрыстос васкрос!—нехта зароў.

— Ава-скро-ос! Хрысто-ос ва-аскрос!.. Га-га-gal..

— Гура-а!.. Гур-а!.. Гура-а!..

Гэта ўжо падхапілі на рукі няшчаснага айца і кідаюць угору—на гура...

Поп, як зьбянтэжаны кот у дзяціных руках, адно падлятае, пакіў-вае завяўшаю галоўкаю...

— Го-оп!.. — Гучна нясецца па гумне.

Хто куды...

Расшалыганы, замылены, збянтэжаны, нібы падвыпіўшы, папок падымаецца з зямлі і пляецца калыхаючыся, — мабыць, добра ня ведаючы: на якім ён сьвеце,—пляецца ў пустыя, ужо вісячыя на адным круку дзьверы да начальства на скаргу...

Арнадзь Чабор.

(Сябар „Маладняка“).

П. Трус.

(Сябар „Маладняка“).

На сенажаці.

Касцы паляглі і гамоняць,
Кашулі к плячам ліпнуць потныя...
А гдзесьці чуваць рэжа гармонья—
Гуляй! Напацеюся потым я!

Дзяўчаткі дадому йдуць з граблямі:
Трава няхай сохне—растрэсена!
Красуныкі, сьпяваць буду й я з
вамі,—

Дзе гурт—заўсёды там весела!..

А сонца праменьнямі пора сена,
Вокам мерае глыб вадзяную:

У хлявочкаў адрын батрацкіх
сыцены

Прасаджуе йголки медзяныя.

Упарта кіпіць праца—бач, людзі
Пазвозіць сяно ўсе сьпяшаюцца:

— Дождж, кажуць, во зараз будзе!
Схавалася сонца—сьцішаецца...

Над возерам.

Возера дрэмле. Вербы зялёныя,
Стан пахіліўшы на сонную гладзь,
У постаці ціхай пад ночы апонаю
Сны старажытнасьці сьняць...

Удовы-бярозы сваімі каралямі
Горда глядзяцца ў люстэрка вады.
Зьяюць крышталёвымі, дзіўнымі
хвалямі,

Сьцелюць на воду адбіткі-сьляды.

Месяц-юнак круглавіды, бялявы
Зіркам праймае вазерную глыб.

Косы спусьціўшы на ўдумныя зьявы
Ціха плыве над разгонам сяліб.

Зоркі гараць па-над возерам вольным
Човен цалуе спакойную сіль.

Плаўна калышыцца ўзмахам па-
вольным,
Будзіць нямую, застыўшую плынь.

Ал. Ш-скі.

Навука расійская ў адносінах да Беларусі.

У бягучым годзе выйшла з друку невялікая па размерах, але вельмі каштоўная па зместу кніжка проф. У. Пічэты пад загалоўкам «Белорусский язык, как фактор национально-культурный». Уласна кажучы, аўтор у сваёй брошюры ня выказывае нічога новага: ён выкладае даўно вядомыя беларусам ісціны ў адносінах да беларускае мовы, беларускага руху і беларускіх нацыянальна-культурных каштоўнасцяў, падмацаваных агульна-эўропэйскімі прыкладамі. Але праца проф. Пічэты цікава ня з боку навізны матар'ялу ці новага высвятленьня закранутых пытанняў, чаго няма ў брошюры, а цікава яна, паколькі проф. Пічэта зьяўляецца прадстаўнікам навукі расійскай і паколькі, такім парадкам, у асобе проф. Пічэты сучасная навука і профэсура расійская пачынае прызнаваць культурна беларускую нацыянальную самастойнасць наогул і беларускую мову, як самабытную, у прыватнасці.

Добра вядома ўсім, што вучоныя дарэволюцыйнай Расіі, ідучы па шляху, прадыхтаванаму тагочаснай уладай, напісалі шмат агульнадаступных прац і навуковых досьледаў, каб давесці, што ні беларусоў, ні беларускай мовы, ні беларускай культуры няма, а ёсць толькі ўсё «руское». Гэта былі вынікі дарэволюцыйнага імперыялізму Расіі. У гэтым, нарэшце, у першы раз прызнаецца і навука Расіі ў асобе проф. Пічэты:

«Российская наука, проникнутая централистическими стремлениями, стремилась лингвистически и исторически объяснить и оправдать централистическую политику

российского правительства, и тем самым противодействовала развитию языков основных национальных меньшинств, одновременно задерживая и их национально-культурное развитие» (с. 8). «Белорусский язык они рассматривали, как только наречие. Всякая иная постановка вопроса вызывала со стороны российских ученых резко враждебное к себе отношение. В этом отношении акад. Соболевский занимал особенно враждебное отношение, отрицательно относясь даже к скромным попыткам подойти с иной стороны к анализу и оценке взаимоотношений русского, белорусского и украинского языков» (с. 12).

«Напряженная русификаторская политика привела к уничтожению внешним образом всех тех особенностей в характере и строе Белоруссии, которые особенно бросались в глаза со стороны», але «белорусский край в бытовом и лингвистическом отношении оставался чем-то особенным по сравнению с великорусским народом. И хранителем белорусской национальной традиции, носителем живого белорусского языка, как национально-культурного фактора, явился белорусский крестьянин» (с. 18).

Але аўтор не адзначыў, што пры сучасных новых політычна-экономічных абставінах, даючых пэўную магчымасць вольнага разьвіцця нацыянальных культур, навука і профэсура ў навуковым сэнсе ў адносінах да Беларусі зьяўляецца прадужнікамі ідэй навукі цэнтралітарскай і русіфікатарскай царскай Расіі. Каб ня быць галаслоўным,

прывяду некалькі перша-прыйшоў-
шых у галаву прыкладаў.

Усе працы па гісторыі, выйшаў-
шыя на абшары Расіі ў 1922—24
гадох, беларусоў разглядаюць, як
„руських“, а Беларусь, як „Запад-
ную Русь“; напрыклад, Каваленскі
піша: „Миндовг захватил несколько
русских земель—Полоцкую, Витебскую,
часть Смоленской“ („Рус. Ист.“ ч. I,
с. 140 М. 1923). Ад гэтага ня волен
нават і акад. Перэтц, які беларусоў
назвае абразьлівым для белару-
скага самалюбства тэрмінам „запад-
норуссы“ („Изв. Акад. Н.“ 1924);
проф. Арлоў прымячацельны пом-
нік старадаўняга беларускага пісь-
менства „Слова аб палку Ігараве“
адносіць да помнікаў „русской літэра-
туры“ („Слово о П. И.“ М. 1923), і вык-
рэсьлівае такім парадкам з гісто-
рыі беларускае літаратуры бела-
рускія літаратурныя помнікі XII—XIII
стагодзьдзяў; пісоўныя і друкава-
ныя помнікі на стара-беларускай
мове XV—XVII стагодзьдзяў з усімі
акадэмічнымі, археографічнымі і гі-
старычнымі працамі 1922—24 гадоў
адносяцца да твораў „русской ли-
тературы“, „русского“ правазнаўства
і г. д. Вялікі беларускі першадру-
кар і вучоны Скарына, дзякуючы
якому маскоўцы навучыліся друка-
ваць кніжкі, Шчалкуновым заліча-
ецца ў лік „руських“ людзей („Ис-
кусство книгопеч.“ М. 1923).

Ужо гэтых прыкладаў досыць для
таго, каб бачыць, што сучасная
расійская навука 1923—24 гадоў не
прызнае ні беларускай нацыяналь-
най самабытнасьці, ні беларускай
мовы, ні беларускіх культурных
паданняў, ні нават беларускага на-
роду, як паасобнай нацыі, і такім
парадкам у адносінах да Беларусі
доўжыць русіфікатарскую працу
дарэволюцыйных вучоных.

Вынікамі такіх адносін да бела-
русоў іх усходніх суседзяў сталася
тое, што, як адзначае проф. Пічэта,
„о белорусском языке (у Заходняй
Эўропе) пока никто не знает и ни-
где не упоминает, так как нет той

научной литературы, которая дава-
ла бы основание для такого упоми-
нания“ (с. 13.)

Вось калі ўсё гэта ўспомніць, то
вышэй-памянёная кніжка проф. Пі-
чэты прыймае асаблівую значнасьць.
Яна сьведчыць аб тым, што ў прад-
стаўнікоў расійскай навукі пачына-
ецца рух у сэнсе прызнаньня ста-
радаўняй беларускай нацыянальна-
культурнай самастойнасьці.

Проф. Пічэта першы з усёй про-
фэсуры расійскай адкрыта і моц-
на зрабіў катэгорычную заяву, што
беларускі народ зьяўляецца сама-
стойнай нацыяй, аднаковай і роў-
най вялікарасійскай, украінскай,
польскай, чэскай і іншым славян-
скім нацыям.

Проф. Пічэта першы з расійскіх
вучоных адзначае нацыянальны ха-
рактар у беларускай старадаўняй
культуры, тыповымі і прымячацель-
нымі выявіцелямі якой былі „Сло-
ва аб палку Ігараве“, беларускія
лётапісы, літоўскі статут, літоў-
ская мэтрыка, кнігі Скарыны і
шматлікая, па таму часу, літарату-
ра на стара-беларускай мове
XVI—XVII стагодзьдзяў.

Проф. Пічэта першы з маскоў-
скіх вучоных бярэ на сябе адвагу
зрабіць катэгорычную заяву, што
пералічаныя помнікі „являются за-
мечательными историческими докумен-
тами, характеризующими белорус-
скую культуру, силу, красоту и разно-
образие белорусского языка“ (с. 15).

Правілова аўтор малюе мінулы
гістарычны лёс беларускага народу,
дзякуючы чаму беларуская нацыя-
нальная культура ў XVIII і ў па-
чатку XIX стагодзьдзяў прыйшла
да вялікага заняпаду; добра і пра-
вілова адзначаны аўторам і тыя
прычыны, дзякуючы якім у сучасны
момант сярод жыхарства белару-
скіх гарадоў ёсьць ворагі беларуска-
га адраджэнцкага нацыянальна-
культурнага руху, выйшаўшага з
сялянскіх масаў вёскі.

Няма ніякага сумненьня ў тым,
што голас проф. Пічэты зьявіцца

першым моцным і прыгожым штурхачом, які ссуне вучоных Расіі з старых зацьвілых, аджыўшых, рэакцыйных поглядаў на беларускі народ, яго мову і культуру, бо «*протівнікі нацыянальна-культурнаго движенія і сацыяльна і політычэска разбита*» ідэаламі Кастрычнікавай рэволюцыі, даючымі магчымасць шырокага развіцця беларускай культуры.

Словамі проф. Пічэты нагадваем і мы, што вялікая адказнасць ляжыць на беларускай інтэлігенцыі,

якой цяпер раз назаўсёды прыходзіцца адмовіцца ад жалё і ўзяцца за новую, упартую, неперарыўную творчасць, помнячы, што культура развіваецца і ўзмацняецца толькі калектыўнымі патугамі ўсяго народу.

Канчаю высунутымі проф. Пічэтам лёзунгамі: «*Необходимо вести борьбу за язык и культуру на многих фронтах*», «*Публикация—фактор первоочередной важности в борьбе за язык и культуру*». (с. 13).

М. Кліменсі.

У чыгунцы.

Праз вагон, праз вакно
бачу ноч—
Млее чорная цень,
бяжыць проч...
А ў цямноце, ў глыбі
мкнецца лес.
У цямноце сыр-бор
нікне ўвесь...
Вось мільгаюць слупы—
тэлеграф.
Лятуценняў чарод,
даўгі страх...
Касагоры, бугры,
паплавы
Чорнай хмарай вакол
паплылі.
Адчыніўся прастор—
далё палёў.
Млее далё, млее ноч,
млее зноў...
За вакном цішыня,
толькі звон
З-пад калёс з-пад сваіх
лье вагон.
Шурпаціць, грымаціць
мой вагонь
Тра-та-тах-та-ра-рах!..
лупіць ён.
Гэты грук, гэты стогн
плыве ўноч
Праз цяні курганоў,
гіне проч...

М. Кліменсі.

Красавік.

Па сырой, па шырокай дарозе
Між балота і голых кустоў
Еду лёгка, ў калёсах, на возе,
Еду між пачарнелых палёў.

Ля кургана хваінкі тры збоку
Голы свой мне паказваюць стан.
І шумяць і пяюць штось здалёку...—
Пра вясну, што дзень цёплы настаў.

Млын-вятрак на кургане, як волат,
Параставіўшы рукі стаіць.
І дрымотны яго шэры погляд,
І чутно, як ён дыша, як сьпіць...

На кургане-ж высокім, аблезлым
Дзе-ні-дзе ўсё яшчэ жоўкне сьнег.
Доўгай стужкаю, шэрай, разьлезлай
Стары бор за зямлю аж пабег...

Гэта зноў к нам прышоў красавік.
Зноў прышоў к нам вандроўнік
штогодні.

Нібы той стары дзед-лесавік
Сваім дыхам таемным, вільготным—

Ён сагнаў з поля сьнег, галалёд,
Змыў курганы, змачыў ён лагчыны.
Потым зноў ён адыдзе на год,
Будзе зноў вандраваць бяз упыну.

А. Паляшун.

Тэатральны маладняк.

(Цар Максіміліян).

Год 1924 узбагаціў беларускі тэатр новымі посьпехамі.

Яшчэ не астыгла ўражаньне ад пастаноўкі „Мешчаніна ў шляхэцтве“, яшчэ ня змоўклі воплескі ў Віцебскіх і Магілёўскіх тэатрах, дзе гасьцюе труп Беларускага Дзяржаўнага Акадэмічнага Тэатру.

А ў Менску пачынаецца новая эпоха ў гісторыі беларускага тэатру.

* * *

Наш тэатр распачаў жыцьцё на аматарскай сцэне. Мы бачылі, як да 1919 году адны драматычныя арганізацыі мянялі другія. Былі арганізацыі мацнейшыя, былі слабейшыя.

Але ўсе яны насілі на сабе ўсе адзнакі аматарскага тэатру. Артысты-профэсыяналы, артысты-кваліфікаваныя работнікі былі ў гэтых арганізацыях адзіночкамі. Ня было моцнага асяродку, які сыягіваў-бы вакол сябе ўсё лепшае ў гэтых арганізацыях.

У 1919 годзе малюнак мяняецца. Патрэбны асяродак знайшоўся. Гэта быў Беларускі Дзяржаўны Тэатр. Вайна перашкаджала яму разгарнуцца. Польская окупацыя, эканамічны развал—ўсё гэта затрымлівала яго разьвіцьцё.

І як толькі мацней стала на ногі Рэспубліка, пачаў, як казачны волат, не па днёх, а па гадзінах расьці і крэпнуць беларускі тэатр.

„На Купалье“, „Машэка“, „Кастусь Каліноўскі“, „Мешчанін у шляхэцтве“.

Самыя лепшыя, самыя талентныя, самыя адароныя сілы згуртаваліся вакол Беларускага Дзяржаўнага Акадэмічнага Тэатру.

* * *

А там, у Маскве, кавалася зьмена.

З дня ў дзень, з гадзіны ў гадзіну гартаваўся беларускі тэатральны маладняк у кузьні мастацтва пад даглядам спрактыкаваных кавалёў.

Студыйцы Беларускай Драматычнай Студыі ў Маскве знаёміліся з дасягненьнямі расійскага і сусьветнага тэатру, знаёміліся з тэхнікай сцэны. Знаёміліся, каб прынесці здабытыя веды ў дар Беларусі.

Беларусь чакала іх, бо яны Беларусі патрэбны, бо яны павінны былі ў скарбніцу беларускай культуры прынесці новыя нязьлічаныя скарбы.

* * *

І вось...

— Прыехалі. Студыя прыехала, —панеслася з вуснаў у вусны.

— Ставяць „Цар Максіміліян“.

Мала хто з вясковых жыхароў ня ведае, што такое „Цар Максіміліян“. Гэта старая распаўсюджаная народная п'еса, якая і цяпер яшчэ можа ставіцца дзе небудзь у глухіх кутках Беларусі.

Для пастаноўкі на сцэне гэта п'еса апрацавана сябрам Маскоўскай філіі аб'яднаньня „Маладняк“ М. Міцкевічам.

Студыйцы, якіх так доўга і так нецярпліва чакала Беларусь, прыехалі. На вуліцах афішы:

11 і 12 чэрвеня—„Цар
Максіміліян“.

Студыя—маладняк беларускага тэатру—сьпяшыць у першую чаргу паказаць свае дасягненьні маладняцкаму зьлёту—сёмаму ўьезду Комуністычнага Саюзу Моладзі Бела-

русі. 10-га чэрвеня быў дадзены закрыты спектакль для зьезду.

* * *

— Што гэта?—скажа вораг новых тэатральных напрамаў:—што гэта за пастаноўка? Дзе дэкарацыі, нашто патрэбны гэтыя ненатуральныя крыўлянні?

Вось тут уся і штука. Вось тут і выявілася, што тэатральны маладняк прыехаў з Масквы з солідным багажом. Выявілася, што студыйцы навучыліся даваць старому зьместу новую форму.

І няхай хто-небудзь з быўшых на пастаноўцы скажа, што ён ня вынес нікага ўражаньня.

Гэтага ня скажа ніхто.

Хто скажа, што мэлёдыі сьпеваў у п'есе не народныя і нічога супольнага з народнымі ня маюць? Хто скажа, што народныя персанажы п'есы перакавэрканы? Хто

скажа, што асобы, дзеючыя ў п'есе, штучныя, нерэальныя.

Нічога гэтага ніхто ня скажа.

Ня скажа ніхто, бо мэлёдыі ў „Цары Максіміліяне“ кожнаму напамінае вёску з яе гульнямі, ігрышчамі, сьпевамі, з яе „Царом Максіміліянам“.

Ня скажа ніхто, бо п'еса поўнасьцю захавала свой народны характар.

Ніхто ня скажа, бо кожны сам бачыў, як памастацку і рэальна абмалёваны многія дзеючыя асобы.

Ніхто нічога ня скажа супроць гэтай пастаноўкі, бо яна зрабіла найлепшае ўражаньне на ўсіх, хто яе бачыў.

* * *

Тэатральны маладняк апраўдаў усе ўскладаньня на яго надзеі. Першы яго крок на беларускай ніве зьяўляецца залогам за творчую, карысную працу ў будучыне.

Мінулы тэатральны сэзон.

(1923—1924 г. г.).

Кончыўся зімовы сэзон у нашым Белар. Дзярж. Тэатры — трэці год працы белар. дзярж. трупы пад кіраўніцтвам Я. Ф. Міровіча.

Напомнім сабе, пры якіх умовах распачаўся гэты мінулы тэатральны сэзон.

Сэзон 1922 — 23 г. г. быў годам адказу ад былога рэпэртуару і стварэньня новага, больш адказваючага сучаснасьці. У гэты якраз сэзон было дадзена сем новых пастановак, адна з якіх, праўда, правалілася („Ваўкі“ Рам. Ральмана), але з іншых цэлых тры сталі карыстацца вялікім посьпехам („Машэка“ Міровіча, „Жрэц Тарквіні“ Паліванава і „Польскі жыд“), асабліва першыя дзьве. Такім чынам наш тэатр выходзіў у новы наступны сэзон, маючы ўжо некалькі вы-

датных рэчаў, прызнаных шырокаю публікаю.

Зусім таму зразумела, што выезд трупы ў Віцебск, Гомель і Бабруйск з „На Купалье“ Кудзелькі, „Машэка“ Міровіча і „Жрэц Тарквіні“ Паліванава справаджаўся нябывалым посьпехам Белар. Дзярж. Тэатру, які раней прывыклі бачыць, як тэатр аматарскі з бытавым толькі рэпэртуарам.

Але тое, што перажыў белар. тэатр пры сваіх выступах ў Маскве, перавышала самыя сьмелыя спадзеі. Тэатр наш выступаў на селгасп. выстаўцы, у Крэмлі, на Прохарскай мануфактуры, у районах перад студэнцтвам. Осць як адзін з прысутных апісвае ўражаньне аўдыторыі: „Інстытут Карла Маркса з тысячнаю аўдыторыяю маладых раб-

факаўцаў-комсамольцаў гатоў быў паламаць свае парты ад радасці". („Сав. Беларусь" 1923 г. № 224). Хрысанф Хэрсонскі у сваім артыкуле „Кветка шчасця" апісвае прыём і провады публікаю белар. тэатру пры выступах у Маскве і тлумачыць так прычыны гэтага: „Галоўнае, што забяспечвае яму поспех—гэта выразнасць народнага сялянскага зместу ў народных-жа формах творчасці, рэволюцыйны шлях яго рэпертуару і ўпартая праца („Известия" от 7/IX 23 г.).

Пасля такіх ось поспехаў, пры такім от настроі трупы БДАТ пачала гатавацца да наступнага сезону. Пашла на сустрэчу дзяржава і ў форме значнай штотомесячнай субсыды дала матар'яльную дапамогу тэатру.

Падасьпела восенню й навінка Міровіча — яго новая гістарычная драма „Кастусь Каліноўскі", і ёю 2 лістапада быў распачат спазніўшыся новы зімовы сезон 1923—24 гг. Новая пастаноўка адразу заваявала симпатыі глядача і вызначылася, як трэці этап паступовага развіцця Белар. Дзярж. Тэатру. Широкаю хваляю хлынула публіка на „Кастуся Каліноўскага", публіка, якое ніколі яшчэ ня бачыў на сваіх спектаклях белар. тэатр. Лёд былога ворага адвароту, былога недавер'я быў зломан, і беларускі тэатр гэтаю п'есаю заваяваў сабе першы раз публіку, якая ў яго раней не хадзіла.

Такім добрым пачаткам адзначыўся новы сезон. Шэраг новых пастановак абяцаў анонс БДАТ'у. Можна было чакаць канчатковага прызнання нашага маладога тэатру з боку, можна сказаць, усіх: настолькі прыгожы былі „аўспіцыі" (прароцтвы на фактах).

Але ўжо ў канцы лістапада стала выразна вызначацца нейкая ўнутраная катастрофа тэатру. Перш пачалі ўвесь час „ехаць на аднэй п'есе", рызыкуючы зусім „заіграць" та-

кую вартую рэч, як „Каліноўскі". Потым паманілі (10 сьнежня) „Чырвонымі кветкамі" Гарбацэвіча, але на працягу ўсяго сезону гэтае п'есы так-такі й не паказалі. „Гымн працы" 18 лістапада быў паказан публіцы ў адчыненым для ўсіх спектаклі, але вялікай на сябе ўвагі яе ён не затрымаў. Паўторныя пастаноўкі „На Купалье" (25 сьнежня) і „Жрэц Тарквіні" (27 сьнежня) разам з тым неспадзявана паказалі самаўверную нядбайнасць тэатру да гэтых сваіх першарадных п'есаў. Шостага студзеня 1924 г. паказалі яшчэ адну навіну „Усё добра будзе!", але п'есу гэту больш ня ставілі, таму, што БДАТ ужо перарос такога характару п'есы. Уся сярэдзіна сезону, звычайна вельмі вартая для тэатраў, трымалася час ад часу на „Каліноўскім" ды на некаторых ранейшых п'есах („У ліпнёвую ноч", „Павукі і мухі" і др.). Нязвычайна зачасцілі зачыненыя пастаноўкі і тым, хто быў на іх, падала ў вочы тое, што тэатрам была як-бы аблюбована гэтая форма спектаклю, бо выконваньне іх магло прахадзіць больш вальготна, а іншы раз і проста такі залежна ад настрою. На ўсё лягла пчатка „казённай нядбайнасці", пачынаючы ад няграмадных і шаблённых, па надворнаму выгляду, афішаў да незацікаўленасці ў высока мастацкім выконваньні спектаклю. Адзінаю сьветлаю плямаю на гэтай „гнілой" частцы сезону зьяўлялася апрацаваньне нанова ўвэртур і музыкал. спраджэньняў у „На Купалье" ды ўвэртур у „Машэка", працуючы над чым выявіў сваю здольнасць малады музыка Маркевіч. Наогул кажучы, склаўшыся мастацкі (з супрацоўнікаў тэатру) аркестр адзін стаяў высока за ўвесь гэты сезон і начыйсці душы грэх, што так лёгка згадзіліся на яго разбураньне, бо толькі любоў да мастацтва ўзняла так высокаю працу, а рамесьнікі музыкі гэтага ніколі не дадуць.

Былі ў мінулым сезоне й тэатральныя сьвяты-юбілеі Крыловіча й Крыніцы, але ў грамадзянстве ня было былога ўздыму симпатый да тэатру.

Распачатыя выступы БДАТ'у ў чыгуначнікаў, спектаклі для дзяцей і канцэрты хору таксама былі закінуты і над усёй працай запанавала нейкая ахвота „аддыхаць“...

Што за прычына ўсяму гэтаму? Як магло гэта стацца пасля ранейшай такой карыснай па выніках працы?

Аб гэтым гаварылі ўсе (кругом), гэта абурвала нават, але гэта каго сьлед не клапаціла...

Зараз у летапісы БДАТ'у гэта трэба занатаваць.

Справа ў тым, што сродкі, патрэбныя на пастаноўкі і на іншыя патрэбы тэатру, дырэкцыяю былі аддадзены на аплату працы, якую паднялі да немагчымай яшчэ ў гэтым сезоне вышыні. І дырэкцыя й таварышы-артысты і тыя, хто ахвоча прыклаў к гэтаму сваю пячатку—ўсе ў гэтым вінаваты перад беларускім тэатральным мастацтвам, аб якім яшчэ крыху памятавалі ў пачатку сезону ды спяхваціўшыся ўспомнілі ў канцы, калі трэба было ратаваць гінучую рэпутацыю, калі ня нашага тэатру наогул, то сучаснай беларускай даяржаўнай трупы.

Прынцыпова трудна што-небудзь мець проці добрай аплаты працы, але калі ў ахвяру гэтаму прыносіцца справа, калі людзі пры гэтым ахвоча супакойваюцца, становячыся чыноўнікамі, якім не карціць аддавацца цалкам справе, то гэта становіцца грэхам перад закінутай справай, перад грамадзянствам, прад якім у беларускага тэатру ёсць неаплачаныя абавязкі, наканец гэта грэх перад культураю працоўных наогул. А калі да гэтага дадаць, што тэ-

атр ахвоча пачаў зачыняць дзьверы для шырокае публікі, то паўстаў нават вынік, пагражаючы поўнаю ўтратаю таго прызнання белар. тэатру публікаю, якога так доўга і трудна было дабіцца.

Толькі пад канец сезону, калі адказныя прадстаўнікі БДАТ, пад пагрозаю поўнага правалу тэатральнае справы, адкрылі свой фокус «адміністратараў» (мы скажам, праступак!), былі прыдадзены БДАТ'у новыя сродкі і пачалася падгатоўка „Мешчаніна ў шляхэцтве“, пастаноўка якога 16 і 30 сакавіка скла-ла сабою чацьверты этап у разьвіцьці БДАТ'у пад кіраўніцтвам Я. Ф. Міровіча.

Праўда, „Мешчанін у шляхэцтве“ Мольера выратавала рэпутацыю БДАТ'у: гэтаю п'есаю канчаткова замацавалася поўнае прызнаньне творчай зрэласьці і нават нязвычайны інтарэс да Белар. Дзярж. Тэатру, але фактычна мінулага сезону, як такога, як і ня было. Карысталіся былым «багацьцем» і заігралі п'есы да таго, што ў чацьверты сезон з імі хоць і ня сунься зусім. Можна сказаць, што дзякуючы адміністрацыйнаму грэху ў ахвяру былі прынесены ўсе набытыя ў мінулых сезонах скарбы. Вышла так, як кажуць у прыслоўі: „што нам да таго—пасля нас хоць пато!..“

Хача-ж мінулы сезон даў дзьева выдатных пастановкі БДАТ'у, склаўшыя трэцюю і чацьвертыя ступені узвышша, на якое ўзьняўся наш Дзярж. Тэатр, але ў нас ня было суцэльнага сезону, і калі мы аб гэтым не падумаем зараз перад чацьвертым наступным сезонам, мы стаім прад новым крахам, вынікі якога можа й стануць наканец выразна зразумелымі тым, хто зараз вельмі давярае ў гэтай справе.

Г.

Т—віч.

Аб клюбах і трупе Галубка.

Вялікую працу ў напрамку культурна-асветнай справы зрабілі клюбы на ваколіцах, дзе пераважна жывуць рабочыя і мяшчане.

Два гады таму назад воража на-строена мяшчанская сем'я ня толькі не заходзіла ў клюбы, але спыняла сваіх дзяцей, калі тыя рваліся туды. Хто-бы не заходзіў у клюбы са словам асветы, для іх было ўсё роўна—і працаваць было досыць цяжка. Цяпер бачым другое. Жыццё прымусіла інакш глядзець на справу, і той пагляд, які быў раней, згінуў. Старыя ня толькі не перашкаджаюць дзецям бываць у клюбах, але і самі ўчащаюць туды. За апошні час абавязкам кожнага жыхара бываць у клубе, а не ў цэркве, як гэта было раней. Прывычаўся і верыць, што так лепш.

Але не па ўсіх клюбах парадак. Ёсць такія клюбы, дзе няма парадку і дзякуючы гэтаму клуб памірае. Часьцей усяго залежыць гэта ад таго, што загадываюць клубамі людзі несвядомыя, якія зусім не разумеюць, што патрэбна будынку культуры, каб ён жыў.

Організуюцца драмгурткі без належнай рукі, ставяцца абы якія п'есы, ад каторых часам чырванеюць вушы, дапушчаецца на сцэну балаганшчына, і наогул з клубу робіцца ні то цырк, ні то балаган.

Дзякуючы таму, што клуб далёка за горадамі, туды не заглядаюць прадстаўнікі Політасветы, і сцэна пераносіць усё, што карысна і некарысна для грамадзянства.

Часта-густа бывае, што падчас канцэрту зьяўляецца з публікі зусім незнаёмы тып, выдае сябе за артыстага, просіць дазволу выступіць. Ня ведаючы хто ён і што добрага выпаліць, «артысты» дапушчаецца, і вось выпаліў: Дзеці хахочуць, дзяўчаты

пачырванелі, трасецца ад радасьці галёрка.

Ніхто і не заўважыў таго, што гатралёў не карысьць прынёс, а шкоду.

Час ад часу клуб пусьцее,—і трохі-патроху сыцежка зарастае.

Прыкрае зьявішча, якое ў вольнай краіне не павінна мець месца.

Політасвету патрэбна звярнуць увагу, і вока кантролю павінна быць усюды.

Добра было-б вызначыць комісію па абсьледваньню ўсіх ваколічных клюбаў, каб ведаць, што там ёсць і чаго няма.

Бо часцей усяго бывае так, што ў горадзе клуб мае ўсё, як дэкарацыі, належную мэблю, а ваколічны клуб ня мая нічога.

Вісяць на сцэне нейкія анучы, якія прадстаўляюць дэкарацыі. Ёсць адзін-два паламаныя крэслы, якія служаць і ў хаце селяніна і ў палацах князя..

Каму ахота глядзець праз увесь час ходу п'есы на абрыдлыя ўсім былыя дэкарацыі і каму ахота іграць, ня маючы нічога, што дапамагае акцёру.

Часта бывае так, што ў часе ходу п'есы на галаву акцёрам валіцца дэкарацыя, якая ня была належна прыбіта, бо ня было цывякоў, а цывякоў амаль-што няма нідзе ў клубы, і дэкарацыі трымаюць самі акцёры рукамі.

Вось невялічкі прыклад прычын, ад чаго паміраюць клубы.

Асабліва падабаюцца ваколічнаму жыхару спэтаклі, дзе чуе ён сваю мову і сьпевы. На такіх спэтаклях у клубы заўжды поўна. Вялікім посьпехам карыстаецца сярод ваколічнага жыхарства 2-я беларуская трупа, якая праз увесь час качуе з аднаго ў другі канец гораду. Яе

рэпэртуар настолькі блізкі па духу ваколічнаму жыхару, што ён сябе бачыць, як у люстры. Культурна-асьветная справа ў гэтым напрамку пашыраецца.

Вялікія заслугі трупы ў тым, што яна, не адчуваючы змогі, працуе каторы год узапар, нясучы на сваім гарбу ўсё. Трэба ведаць, што трупа абслугоўвае ўсе акалічныя клюбы, якія адзін ад другога на досыць вялікім працягу. Спэтаклі адбываюцца пры належных вопратках, рэквізыце, які прыходзіцца цягаць з сабою.

Многа ўсякіх перашкод бывае ў гэтай справе, бо належныя вопраткі і ўвесь багаж не малы, але неяк спраўляюцца. Праўда, пасья кож-

нага спэтакля ўначы, калі вяртаецца карнавал трупы з вузламі, начны дазор міліцыі квапна ўглядаецца на прысутных, але, ведаючы, што гэта цягнецца трупа Галубка, ухмыльнуўшыся маўчыць.

Трупа вельмі бедная, ня мае вопратак і дзякуючы гэтаму кожная п'еса шмат траціць. Паколькі Акадэмічная трупа ўздаволеная ўсім, пастолькі гэта трупа апушчана. Зусім... Шмат аб ёй пішуць, гаворучь аб карыснасьці яе, а памагаць не памагаюць. Як трэба належнай уладзе перагледзіць састаў кіраўнікоў клюбаў, так трэба парупіцца аб дапамозе II-ой беларускай трупе, бо доля гэтых праўдзівых правадароў асьветы вельмі цяжкая.

А. Матусаў.

Кіно---вялікі прапагандыст.

„Вітаю арганізацыю „Пролеткіно“: яно павінна зьявіцца спосабам масавага распаўсюджаньня навуковых і тэхнічных ведаў сярод сялян і рабочых і стаць магутным сродкам па распаўсюджаньню асьветы і ўмацаваньню політычнага выхоўваньня мас“.

Старшыня ЦВК СССР Колінін.

Няма гэткай формы мастацтва, якое так глыбака прасякнула-б у народныя масы, як кіно.

Кіно-тэхніка дасягнула таго, што дазваляе паказваць глядачу нявіданую прыроду і яе багацьці.

Праз кіно-фільму можна знаёміць глядача з усялякімі вытворчымі процэсамі.

Гэтыя тры фактары кажуць за тое, што савецкая кінематографія павінна быць выкарыстана, як магутны агітатар і прапагандыста, і ніхто з гэтых ня будзе спрачацца.

Але да апошняга часу кіно, як мэтад асьветы пролетарскіх мас, не

выкарыстоўваецца. Да гэтага часу экран не адбівае гэроічнай эпохі нашых дзён і рашучай барацьбы клясаў.

За адсутнасьцю савецкай кіно-вытворчасьці нашы кіно абслугоўваюцца замежнымі фірмамі, якія зьяўляюцца прадуктам буржуазнага ладу; у лепшым выпадку гэтыя карціны адбіваюць любоўныя інтрыгі князёў, баронаў і кокатак ці дыдэктывы, якія навучаюць абману, грабжу і г. д.

Каб замяніць нікому непатрэбныя малюнкi буржуазнай ідэолёгіі, неабходна стварыць савецкія фільмы,

адпавядаючыя сучасным мэтам і за-
дчам пролетарскай культуры.

Пролетарыят павінен заўладаць
гэтаю прыладаю, але, на жаль, Са-
вецкая дзяржава ня мае магчымасці
адпускаць належных сродкаў на
кіно-вытворчасць, якая шмат каш-
туе, і за гэта ўзяўся пролетарыят
шляхам арганізацыі паявога тавары-
ства (Трансткіно).

Першы пункт уставы гэтага тавары-
ства яскрава выяўляе яго задань-
ні, які кажа: паявое таварыства
(Пролетарскае Кіно) утвараецца дзе-
ля абслугоўвання культурных інта-
рэсаў рабочых, чырвонаармейцаў і
сялян праз кіно, выкарыстоўваючы
яго, як спосаб барацьбы за кому-
нізм. Фундатарамі Пролеткіно зьяў-
ляюцца: УЦСПС, МГСПС, ПУР і
ЦК Саюзаў—Рабіс, Гарнякоў, Чы-
гуначнікаў і Мэталістых. Актыўны
ўдзел у справах таварыства прыма-
юць: Комінтэрн, Профінтэрн, ЦК
РКП і ЦК РКСМ. Пайшчыкамі Про-
леткіно зьяўляюцца ўсе ЦК Саюзаў,

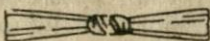
усе Маскоўскія Губ'аддзелы Саюзаў,
цэлы шэраг коопэрацыйных аргані-
зацыяў, трэстаў, фабрык, заводаў
і г. д.

Таварыства гэта існуе ўжо болей
году і за гэты час здалела выпусь-
ціць, праўда, ня шмат, але затое
вельмі каштоўных карцін, як „Ком-
брыг Іваноў“, „Барацьба за ульты-
матум“ і інш.

Цэлы шэраг районаў СССР, якія
зьяўляюцца пайшчыкамі Пролеткіно,
сыстэматычна атрымліваюць карці-
ны савецкіх кіно-фільм, ствараючых,
бязумоўна, здаровую культурную
страву для рабочых мас.

Цяпер чарга за Беларуссю, а га-
лаўным чынам—за Менскам, бо Ві-
цебск ужо зьяўляецца буйным пай-
шчыкамі Пролеткіно.

Гэтымі днямі распачынае працу
Беларускае Аддзяленьне Пролет-
кіно, якое прыступіць да вярбоўкі
пайшчыкаў і будзе абсталяваць
рабочыя клубы Пролеткінаўскімі
карцінамі.

Д-р Цьвікевіч.

Кніга, якую ня трэба было пісаць, а тым болей выдаваць.

Гэтымі днямі атрымана з Віль-
ні кніга д-ра мэдыцыны Анат. Крас-
коўскага „*Аб чалавечым целе здаровым,
хворым і спосабах яго лячэбнай сама-
абароны*“. Кніга гэтая выдана рэдак-
цыйнай газэтай „Голас Беларуса“ у
1924 г., мае 120 старонак тэксту,
аздобленага малюнкамі, і мае да-
волі прыгожы знадворны выгляд.

Жывучы ў варунках „голаду“ на
беларускую кнігу, мы нявыказна
ўсьцешаны бываем, убачыўшы но-
вую беларускую кнігу, бо яна сьвед-
чыць аб новым кроку наперад на-

шай культуры і паддае ахвоту глы-
бей і шырэй разгортваць навуковую
і мастацкую чыннасць.

Зьмест кнігі падзелены на цэлых
шэсьць (!) аддзелаў і ў канцы ёсьць
нават альфабэтны паказальнік. Здаец-
ца, калі бярэш кнігу ў рукі, што
гэта нешта каштоўнае, але пачы-
таўшы яе можна сказаць толькі
адно: ня варта было псаваць папе-
ру і фарбу і працу, каб выдаваць
гэтую кнігу.

Пачнем спачатку. Сваю прадмову
аўтор пачынае так: «Дарагія браткі-

беларусы! Дзякуючы Богу і добрым людзям, «простая тутэйшая мова», а лепш кажучы, родны беларускі язык (?), жывучы вякамі і захоўваючы сабою чысьцейшую стара-славянскую мову, ажыўляецца і ўмацняецца ўсялякімі кнігамі апошніх гадоў, якіх (чаго—кніг ці гадоў?.. Ц.) галоўнейшая задача—пашыраць асьвету»...

Ці-ж ня варта ў смак зарагатаць, чытаючы такую прадмову *доктара мэдыцыны* да сваёй *мэдыцынскай* кнігі? А пасьмяяўшыся, нельга не абурьцца.

Ды як можна спакойна чытаць у прадмове да сур'ёзнай кнігі надзвычайнае і да таго шкоднае глупства! Няхай выбачыць мяне аўтор, але ў XX веку ў Эўропе пры сучасным росквіце навукі і тэхнікі і пры *сучасных* варунках пачынаць мэдыцынскую кнігу ды яшчэ напісаную нібы-то для пашырэння «пачаткаў веды лякарскай» з «бога» і з вялікай літары—гэта доктару мэдыцыны нельга дараваць. Мала таго, пісаць, што беларуская мова жыве і ўмацняецца «дзякуючы богу і добрым людзям»—гэта роўназначна зьдзеку над цяргеньнямі, кроўю і ахвярамі якія нёс і нясе беларускі народ у барацьбе за сваю мову, культуру і існаваньне. Так, паважаны доктар мэдыцыны Краскоўскі, ня бог і ня добранькія людзі ўтрымалі беларускую мову і далі ёй магчымасьць зрабіцца культурнай, навуковай і дзяржаўнай мовай, не! Здабыта гэта шматгадовай барацьбой і на шляху гэтай барацьбы шмат было зьдзеку, гвалту, турмаў, катаваньняў, крыві і сьмерці. Усё гэта ёсьць і цяпер там, дзе пануе над беларускім мужыком польскі пан.

Там бароніць беларускую мову, кнігу, культуру ня «бог» і ня «добрыя людзі», але беларускі селянін-паўстанец, беларуская вёска, што топіцца ва ўласнай крыві ад катаваньняў крэсвай жандармэрыі, бароніць мову беларускія рабочыя, што вядуць політычнае і эканаміч-

нае змаганьне з польскімі капіталістамі, бароніць вясковая інтэлігенцыя, большасьць якой пухне з голаду і памірае ад сухот у панскіх турмах.

Пяройдзем да зьместу кнігі. У першым разьдзеле аўтор знаёміць чытача з анатомічнай будовай чалавечага цела, але трэба прызнацца, вельмі няўдала. Аўтор, як доктар, павінен ведаць, што ў даным выпадку трэба выкладаць па сыстэме, якая звычайна прынята пры апісаньні будовы цела, рабіць пераход ад менш складаных органаў да больш складаных. Напісана так, як-бы знарок аўтор хацеў заблытаць чытача. Апрача таго, страшэнная блытаніна з тэрмінамі, так, напрыклад, словы «жывот» ужываецца ў розных сэнсах: «пад грудзьмі жывот», «страваходная трубка канчаецца жыватом»; заместа «ныркі» аўтор ужывае расійскае слова «почки»; «жабяча ікра» па тлумачэньню аўтора гэта тое самае, што й апалонікі (якіх ён называе расійскім словам «галавасьцікі»); жаночы орган—«маціцу» аўтор называе «маткаю», ад чаго ў адным месцы, дзе ідзе мова аб жанчыне-матцы, выходзіць блытаніна з гэтымі словамі.

Страчаюцца і недарэчныя выразы, як «на папярэдняй часьці галавы пасярэдзіне твару *пад скураю ёсьць нос*» (!),—гэтак можна сказаць, што і вушы ў нас пад скураю, і губы пад скураю і рукі і ногі! Або яшчэ: «у вонкавай вушнай трубцы зьбіраецца часам шмат жоўтае тлуста-сьці (?), зьванае серкаю, і тым больш, чым меней мыецца вуха і *пакідаецца ў ім вада*». Ня толькі дактары, але вясковыя хлапцы ведаюць, што «пакідаць» у вушах ваду шкодна і таму скупаўшыся ў рэчцы скачуць на аднэй назе і нахіляюць галаву то на адзін бок, то на другі, каб вылілася з вушэй набраўшаяся туды вада...

А то яшчэ пры канцы анатомічнага разьдзелу д-р Краскоўскі піша: «а з малаком маці дзіцё пераймае і веру (?!) і любоў да свае сям'і і

да бацькаўшчыны“. Ці-ж выпадае доктару мэдыцыны паўтараць гэтыя глупствы?

У другім разьдзеле, дзе гаворыцца аб хваробах, такі, можна сказаць, «вінігрэт» з хвароб, што зусім нельга зразумець, што, да чаго і для чаго. Заразьлівыя хваробы пераблутаны з «кілбаснымі атрутамі», глісты з каростай, ушкоджаньні з хваробай «рак» і апэрацыяй сыяпой кішкі, тут-жа маюцца і «склероза» (палацінску «sclerosis»), і ішыяс, і падагра і анкілёз і адным словам амаль ня ўся патолёгія. А якая мова пры апісаньні хвароб! Каб моцна і шчыра хацеў зразумець, дык і то ня ўцяміш. Напрыклад: «Канчаючы пералічэньне найбольш распаўсюджаных і частых выклікальнікаў хваробаў, трэба аднатаваць, што ў цёплай, вільготнай мясцовасьці, у прысутнасьці малярыйных хворых, камар «анофэлес» (надрукована— «апофеліс», Ц.), напіўшыся крыві хворага, трымаючы ў сваім організьме і ў органах сваіх малых (?) патомкаў выклікальнікаў малярый, г. зьв. плязмодыяў, якія пры ўкусе заражаным камаром здаровага чалавека выклікаюць на гадзін 12 малярыйныя прыступы, што можа здарацца праз дзень, праз два, ці кожны дзень у залежнасьці ад таго, які від плязмодыя пранікнуў у кроў (дэтална, у чырвоныя кравяныя клубочкі) чалавека, і калі гэтыя плязмодыі, дасьпяваючы і прарываючы крывяны клубочак, абварункоўваючы ў той самы час востры прыступ трасцы, разыходзяцца па іншых чырвоных цельцах і, заховаючыся ў гэтых да дасьпяваньня, у той час (?) спыняюць часова трасцу, калі перад ёй і пад час яе ня было скарыстана спэцыфічнае лячэньне, ад якога плязмодыі гінуць“.

Ух! Адным духам і не прачытаць. Гэта не апісаньне, а балбатаньне ад «трасцы» у галаве.

Доктару і то цяжка зразумець, а што-ж тыя, каторыя першы раз чытаюць гэтыя „пачаткі веды лякарскай“?

Наступны разьдзел кнігі—гігіена. Тут ізноў імкненьне аўтора на працягу некалькіх старонак вылажыць усю навуку гігіены, ад чаго траціцца многа яснасьці. Тут ізноў д-р мэдыцыны ня можа абыйсьціся бяз „бога“ з вялікай літары і без таго духу „манілаўшчыны“, якім вее ад усяе кніжкі.

Далей ідзе вялізны разьдзел з лячэбнымі зёлкамі. Няведама з якой прычыны аўтор уставиў у сваю кнігу гэты разьдзел. Хаця, праўду кажучы, у гэту кнігу можна ўсяго дадаць—вартасьць яе не паменшыцца і не павялічыцца. Быццам і сам аўтор трымаўся такога-ж погляду і таму дадаў яшчэ два разьдзелы: аб усіх мэдыцынскіх профэсіях з падрабязным пералічэньнем ступеняў адукацыі (нават паданы сьпіс лякарскіх навук, якія выкладаліся на мэдфакультэтах у старыя часы). Ёсьць яшчэ і разьдзел аб лякарствах. Сьпіс лякарстваў абхоплівае больш 40 назоваў, прычым сказана, што ўсе гэтыя мэдыкаменты трэба мець у вясковай хаце для першай помачы да прыезду доктара. Прачытаўшы гэты сьпіс, кожны з вучастковых дактароў скажа: «от, каб мець усё гэта ў маёй аптэцы!»..

Скарачаючы разгляд кнігі д-ра мэдыцыны Краскоўскага, скажам: многа напісана, але нікому непатрэбна. Кніга нават шкодна, бо па зьместу яна падобна да выдаваных у старыя часы так званых „домашніх лечебников“, дзякуючы якім пладзіліся знахары і мэдыцынскія шарлатаны.

Бібліяграфія.

Літаратурная хроніка.

Москфільгарт. збірнік першай *Выданьне Маскоўскай філіі Гарту*. Масква 1924 г. стр. 36.

У сэрца Савецкага Саюзу—у Маскву—закінула жыццё групу ўкраінскіх пісьменьнікаў, якія залажылі там філію суполкі „Гарт“. Выдадзены нядаўна зборнік вершаў сяброў філіі прадстаўляе сабою невялічкую, але вельмі добра выдазеную кніжку. У зборнік увайшлі творы чатырох поэтаў—Івана Дорожнаго, Гр. Скелі, Гр. Коляды і Володимира Гадлінскаго. Калі прасачыць за тымі творами гэтых поэтаў, якія зьмешчаны ў гэтым зборніку, то мы можам заўважыць, што творы кожнага прадстаўляюць сабою закончаны малюнак таго, што ім прышлося перажыць. Усе яны рэвалюцыянеры, барацьбіты, усе яны вышлі з заводу, прайшлі праз агонь рэвалюцыі і, пакончыўшы з ворагам, зноў вярнуліся на родны завод, пашлі ў Сьвярдлоўю. Яны зноў сталі тымі часьцінамі вялікага цэлага, пра якое кажа Гадліньскі:

„Я—сьёгодня каміньнік,
„Невелички відомок
„Масы, масы, з граніту.

Па тэхніцы вершы вельмі пекныя, чытаюцца лёгка і добра.

А. Зьніч.

А. Вольны. А. Александровіч. Комсамльская нота—вершы. Бібліятэка „Чырвоная зьмена“ Менск 1924.

„Сіле тэй сягоньня—восемнаццаць год“ Пад гэтым лёзунгам вышла нізка вершаў двух маладых поэтаў-сяброў „Маладняка“ Вольнага і Александровіча.

Поўным бадзёрасьці, маладой сілы і энэргіі вершы Вольнага і Александровіча зусім апраўдваюць словы прадмовы:

„Сіле тэй сягоньня восемнаццаць год“, але голас яе цьвёрды, упэўнены.

Гэта адно з першых самастойных выступленьняў маладых поэтаў на літаратурнай нівэ.

І выступленьне ўдачнае. Ня толькі зьместам, але і надворнаю формою вершы даюць нешта новае. Сьмела абкрэсленыя вобразы ў Вольнага, прыгожая рытміка ў Александровіча не пакідаюць жадаць нічога лепшага.

Гэта толькі першы дэлект работы з нотай Комсамоу к сонечным прасторам. Першая нота робіць вельмі добрае ўражаньне.

Тальскі.

Беларусь.

— Сябар маскоўскай філіі „Маладняка“ Дубоўка падрыхтаваў да друку зборнік сваіх вершаў „Трысьцё“.

— Група імажыністых — сяброў „Маладняка“—наладжана сувязь з маскоўскімі імажыністамі. Вядзецца перапіска і адбываецца абмен выданьнямі. Адначасна маскоўскія імажыністы пералажылі шмат твораў беларускіх поэтаў на расійскую мову.

— 28-га мая сябры „Маладняка“ Дудар, Александровіч і Вольны чыталі перад комсомольцамі Акцябрскага району адрыўкі са свайго роману „Ваўчаняты“, які зрабіў на аўдыторыю надзвычайна добрае ўражаньне.

— Пісьменьнік Галушок піша новую камедыю ў трох актах—„Люді“.

— У хуткім часе пры газэце „Малады Араты“ будзе выходзіць літаратурны дадатак.

— 18-га мая ў Маскве ў Комуністычным Унівэрсытэце Народаў Захаду адбыўся беларускі вечар, арганізаваны маскоўскаю філіяй аб'яднаньня „Маладняк“.

— У хуткім часе выходзіць з друку зборнік вершаў „Буралом“ і кніга „Вера, пашчына і воля ў беларускіх народных казках“—З. Бядулі.

Україна.

— Галоўпалітасвет Украіны абвясціў другі конкурс на п'есы для вясковых тэатраў на ўкраінскай мове. Першы конкурс ня даў жададзена вынікаў: з 19 п'ес толькі чатыры надаваліся да апрадоўкі іх у драматычных майстэрнях.

— Сябрам „Гарту“ Блакітнаму і Тычыне даручана арганізаваць падарожжа гартаванцаў у Палтаву.

— У Кіеве гэтым летам пачынае выходзіць штомесячны орган ЦБ „Гарту“ і Кіеўскай філіі.

— Пачынае значна ажыўляцца праца ў студыі крытыкі і гісторыі літаратуры „Плугу“. Рэгулярна адбываюцца сходы, чытаюцца даклады і г. д.

Расія.

— Гэтымі днямі вышаў з друку № 4 часопісі імажыністых „Гостинница для путешественующих в прекрасном“. У гэтым нумары зьмешчаны артыкул аб вобразе ў беларускай літаратуры.

— У хуткім часе выйдзе з друку зборнік Усерасійскага Саюзу Поэтаў; у зборнік увайдзе матэрыялы на беларускай літаратуры.